

บทที่ ๓

บริบทประวัติความเป็นมาและความสัมพันธ์ทางสังคม ของชุมชน วัดกัลยาณมิตร ชุมชนกุฎีจีน และชุมชนกุฎีขาว

การศึกษาประวัติศาสตร์ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ สภาพทางสังคม เชื้อชาติ การนับถือศาสนา วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเชื่อ พิธีกรรม วิถีปฏิบัติ ได้เห็นคุณค่าของ มรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้สั่งสมไว้ ดังนั้นในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า บริบท และประวัติความเป็นมาและความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนวัดกัลยาณมิตรชุมชนกุฎีจีน ชุมชนกุฎีขาว และได้สรุปสาระสำคัญที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา นำเสนอเป็นลำดับดังนี้

ชุมชนวัดกัลยาณมิตร ชุมชนกุฎีจีน ชุมชนกุฎีขาว เป็นชุมชนที่เก่าแก่มีการตั้ง ถิ่นฐานมากกว่าสองร้อยปีแล้ว ในอดีตนั้นมีความเจริญรุ่งเรือง เป็นย่านการค้าที่สำคัญของ กรุงเทพมหานคร ที่ทำการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ จึงเป็นเหตุให้บริเวณแห่งนี้ มีทั้งพ่อค้า แวก จีน ฝรั่ง และยังเป็นนิवासถานของขุนนางระดับสูง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน แห่งนี้ต่างนับถือศาสนาที่ต่างกันคือ ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม ได้มีการ ผสมผสานวัฒนธรรมและประเพณีที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ปัจจุบันชุมชนแห่งนี้ตั้งอยู่ ในเขตธนบุรี ซึ่งประกอบด้วย ชุมชน เล็ก ๆ ที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม ทั้งยังมีศาสนสถานที่สำคัญ ของทั้งสามศาสนาตั้งอยู่ในบริเวณชุมชนแห่งนี้ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของศาสนิกชนที่ตนเองนับถือ ดังนั้นในบทนี้ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาค้นคว้า ประวัติความเป็นมาและความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนวัดกัลยาณมิตรชุมชนกุฎีจีน ชุมชนกุฎี ขาว และสรุปสาระที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและเสนอเป็นลำดับดังนี้

๓.๑ ชุมชนวัดกัลยาณมิตร (ชุมชนชาวพุทธ)

๓.๑.๑ บริบทของชุมชนวัดกัลยาณมิตร

ครอบครัวของประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดกัลยาณมิตร ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว การย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนโดยมากเป็นการย้ายเข้ามาทำงาน ซึ่งในปัจจุบันคนดั้งเดิมในชุมชนมีประมาณ ครึ่งชุมชน อีกครึ่งหนึ่งเป็นการย้ายเข้ามาเพื่อประกอบอาชีพ ซึ่งคนดั้งเดิมในชุมชนที่มีฐานะดีเป็นผู้ให้เช่าบ้าน ส่วนคนที่ย้ายออกไปอยู่ที่อื่น คนในชุมชนส่วนใหญ่จึงมีฐานะปานกลาง ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้าง และรับราชการ ในอดีตที่ดินในชุมชนเกือบทั้งหมดเป็นของบรรพบุรุษ แต่ปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นของวัด เนื่องจากคนสมัยก่อนไม่ยอมให้ลูกหลานออกไปอยู่ที่อื่น หลังจากสร้างวัดเสร็จ คนรุ่นก่อนจึงยกที่ดินของตนให้วัดทำให้ลูกหลานไม่สามารถขายบ้านได้และต้องเสียค่าเช่าให้กับวัด จนถึงปัจจุบัน มีบางส่วนเท่านั้นที่ยังเป็นของเอกชนอยู่คนในชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ในอดีตคนในชุมชนแต่งงานกันเอง ทำให้คนในชุมชนเป็นญาติกันรู้จักกันหมด แต่ปัจจุบันเด็กในชุมชนออกไปทำงานข้างนอกกันมาก ทำให้เกิดการแต่งงานกับคนนอกชุมชนมากขึ้น แต่หลังจากแต่งงานแล้วก็ยังอาศัยอยู่ในชุมชนเหมือนเดิม^๑

๓.๑.๒ ประวัติความเป็นมาของชุมชนวัดกัลยาณมิตร

ชุมชนวัดกัลยาณมิตร เป็นชุมชนที่ตั้งขึ้นตั้งแต่สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีได้รวบรวมผู้คน que แสดงกระแสนั้นเห็นหนีตายจากการสู้รบกับพม่าในตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยอพยพผู้คนหลายครัวเรือนมาอยู่บริเวณธนบุรี ริมคลองบางกอกใหญ่เพื่อสร้างราชธานีแห่งใหม่ และโปรดเกล้าให้ชาวจีนจากกรุงศรีอยุธยาเข้ามาตั้งบ้านเรือนหรือสร้างเรือนแพอยู่เหนือคลองกุฎีจีน ซึ่งเป็นคลองที่ชาวจีนอาศัยอยู่เนื่องจากมีพระภิกษุจีนพำนักอยู่ที่กุฎีจีน ปัจจุบันสถานที่นี้คือ ศาลเจ้าเกียงอันเก็ง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของวัดกัลยาณมิตร ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนวัดกัลยาณมิตรเมื่อสร้างวัดกัลยาณมิตรขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๖๘ ตั้งอยู่เหนือคลองกุฎีจีนแล้ว บริเวณวัดจึงล้อมรอบไปด้วยชุมชน เมื่อครั้งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเสด็จมาร่วมงานหล่อระฆังใหญ่ของวัดกัลยาณมิตร ก็เสด็จไปพบศาลเจ้านี้เข้าด้วยความบังเอิญ และเห็นว่ายังเป็นศาลเจ้าที่มีสภาพดีอยู่จึงให้บูรณะ ชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่บริเวณวัด

^๑ ธีรภัทร สุภาภรณ์ “ความผูกพันกับชุมชนของประชาชนในชุมชนแขวงวัดกัลยาณมิตร เขตธนบุรี กรุงเทพฯ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕.

กัลยาณมิตรนี้จะนับถือศาลเจ้านี้ด้วย นอกจากนั้นโปรดเกล้าพระราชทานที่ดินบริเวณใกล้ ๆ กันนี้ให้ฝรั่งโปรตุเกสสร้างวัดและเป็นที่อยู่อาศัย โดยบริเวณแถบนี้ จึงประกอบด้วยชาวจีน ชาวมุสลิม และฝรั่ง อาศัยอยู่เป็นกลุ่มใกล้ ๆ กันมีประวัติ ความเป็นมาเก่าแก่ยาวนานตั้งแต่ สมัยรัตนโกสินทร์ มีพ่อค้าชาวอังกฤษ ชื่อ นายโรเบิร์ต ฮันเตอร์ เช่าที่หน้าวัดประยุรวงศาวาสทำห้างหันแตร ซึ่งเป็นตึกสามชั้นสองปีกอย่างใหญ่โต ให้ที่พำนักกับฝรั่งทุกชาติ ในบริเวณกุฎีจีนจึงเป็นแหล่งชุมชนฝรั่ง แต่ปัจจุบันฝรั่งถอนตัวออกไปนานแล้วคงเหลือแต่ตัว โบสถ์ทางคาทอลิกและโรงเรียนเท่านั้น นับว่าเป็นบริเวณที่มีคนหลายชาติ หลายภาษา อาศัยอยู่ร่วมกันแม้จะนับถือต่างศาสนา บุคคลเหล่านี้ก็สามารถอยู่ร่วมกันเป็นประชาชนคนไทยอย่างมีความสุข และสามัคคีกันอย่างดีตลอดจนปัจจุบันนี้ ในอดีตชาวชุมชนวัดกัลยาณมิตร ส่วนใหญ่ทำงานรับราชการในวังหลวง จนกระทั่งได้เลื่อนยศเลื่อนตำแหน่งเป็นเจ้านายใหญ่โตบุคคลที่สำคัญคือเจ้าสัวมั่ง แซ่ฮึ้ง ซึ่งเป็นครอบครัวหนึ่ง ที่อพยพมาอาศัยอยู่ ณ ที่นี้มีบุตรชายได้ฝากเข้าทำงานในวัง มีความสามารถจนกระทั่งได้เป็นถึงเจ้าพระยานิกรบดินทร์ (โต) ตำแหน่งว่าที่สมุหนายก ต้นสกุล “กัลยาณมิตร” เมื่อครั้งยังเป็นพระยาราชสุภาวดี เจ้ากรมพระสุรัสวดีกลาง มีจิตศรัทธาเลื่อมใส ในพระพุทธศาสนา มาก ได้อุทิศบ้านเรือนและที่ดินบริเวณ “หมู่บ้านกุฎีจีน” ซึ่งเป็นหมู่บ้านจีนที่มีภิกษุจีนพำนักอยู่ เพื่อสร้างวัดกัลยาณมิตรขึ้นในปี ๒๓๖๘ แล้วถวายเป็นพระอารามหลวง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานนามว่า “กัลยาณมิตร” ซึ่งหมายถึงความสัมพันธ์ส่วนพระองค์ที่ทรงมีพระเมตตาต่อเจ้าพระยานิกรบดินทร์เป็นพิเศษ และโปรดให้สร้างพระวิหารหลวงพร้อมกับพระราชดำเนินก่อพระฤกษ์ “พระโต” พระพุทธไตรรัตนนายก (หลวงพ่โต) ในปี พ.ศ. ๒๓๘๐ รวมทั้งพระราชทานเป็นพระประธานในพระวิหารหลวงเจ้าพระยานิกรบดินทร์ มีบุตรชาย จึงส่งเข้าถวายตัว เป็นมหาดเล็กสมัยรัชกาลที่ ๓ รับราชการเรื่อยมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ มีผลงานมากมายจนได้รับพระราชทานตำแหน่งสุดท้ายเป็นเจ้าพระยารัตนบดินทร์ (รอด) สมุหนายก และอีกครอบครัวหนึ่ง ครอบครัวของ ท่านตา (กั้ง) ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพก็มาสร้างเรือนแพอยู่ในบริเวณชุมชนแห่งนี้ด้วย (อ้างอิงจากหอจดหมายเหตุรายวัน หอสมุดแห่งชาติ)^๒

^๒ เอกสารจากชุมชนวัดกัลยาณมิตร, หน้า ๑.

๓.๑.๓ สภาพทั่วไปของชุมชน

ข้อมูลพื้นฐาน

ที่ตั้ง ตั้งอยู่บนถนนเทศบาลสาย ๑ แขวงวัดกัลยาณมิตร เขตธนบุรี

อาณาเขต ทิศเหนือ ติดกับคลองบางกอกใหญ่

ทิศใต้ ติดกับชุมชนกุฎีจีน

ทิศตะวันออก ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา

ทิศตะวันตก ติดกับชุมชนกุฎีขาว

พื้นที่ ชุมชนมีพื้นที่ประมาณ ๒๒ ไร่

พื้นที่ของชุมชน แบ่งออกเป็น ๒ ส่วนด้วยกัน ส่วนที่ ๑ เป็นของวัดกัลยาณมิตร
วรวิหาร มีเนื้อที่ ๑๕ ไร่ ส่วนที่ ๒ เป็นของเอกชน ๗ ไร่

ที่ดินส่วนใหญ่เป็นของวัดกัลยาณมิตร มีบางส่วนเท่านั้นที่เป็นของคนในชุมชน
บ้านเรือนในชุมชนลักษณะเป็นบ้านไม้ ๒ ชั้น ปลูกติดกันหนาแน่น และมีบางส่วนที่เป็น
อาคารพาณิชย์ ทางเท้าในชุมชนเป็นทางปูน บ้านเรือนที่ตั้งอยู่นอกเขื่อนจะมีน้ำท่วม

ประชากร ปัจจุบันมีประชากรรวม ๓,๐๔๐ คน แบ่งเป็น

ประชากรดั้งเดิม ๑,๗๔๐ คน

ประชากรพลัดถิ่นที่มาอาศัยเพื่อประกอบอาชีพ ๑,๓๐๐ คน โดยมี ๓๖๐
หลังคาเรือน ครอบครัวดั้งเดิม ๒๑๐ ครอบครัว ประชากรพลัดถิ่นมาเช่าบ้านอยู่อีก ๑๕๐
ครอบครัว

การศึกษา ประชากรส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา
ตอนต้น รองลงมาคือระดับอาชีวศึกษาถึงระดับปริญญาตรี

ศาสนา ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

อาชีพและเศรษฐกิจ ประชากรในชุมชนมีอาชีพรับราชการ ค้าขาย ทำอาหาร
และรับจ้าง จบการศึกษาก่อนจบมัธยมศึกษา รองลงมาคือระดับอาชีวศึกษา และระดับปริญญาตรี ^๓

^๓ นัยน์ปพร สุภาภรณ์, “ ความผูกพันกับชุมชนของประชาชนในชุมชนแขวงวัดกัลยาณมิตร เขตธนบุรี
กรุงเทพมหานคร ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๖๖.

ชุมชนวัดกัลยาณมิตร เป็นชุมชนเก่าแก่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยานาบข้างด้วยคลองบางกอกใหญ่ (คลองบางหลวง) และติดกับชุมชนกุฎีจีน สามารถเดินทางเข้าสู่ชุมชนจากถนนเทศบาลสาย ๑ และถนนอรุณอมรินทร์ตัดใหม่ก่อนถึงสะพานอนุทินสวัสดิ์ติดกับชุมชนกุฎีขาว^๔

สภาพบ้านเรือนส่วนใหญ่ก่อนข้างหนาแน่น โดยเฉพาะบริเวณวัดกัลยาณมิตรวรวิหารเป็นบ้านเช่าติดกันเป็นเรือนแถวไม้ ด้านนอกเป็นอาคารพาณิชย์ มีซอยเชื่อมและมีทางเดินเลียบบแม่น้ำเจ้าพระยากับชุมชนกุฎีจีน พื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนเป็นที่ธรณีสงฆ์ของวัดโดยเช่าบ้านเช่าที่ดินปลูกสร้างบ้านเรือน^๕

๓.๑.๔ ศาสนสถานและสถานที่สำคัญของชุมชนวัดกัลยาณมิตร

วัดกัลยาณมิตรเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรมหาวิหาร เป็นวัดขนาดใหญ่ตรงปากคลองบางกอกใหญ่ หน้าที่วัดอยู่ติดแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงข้ามกับ โรงเรียนราชินีวัดกัลยาณมิตร เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เจ้าพระยานิกรบดินทร์ (เจ้าสัวโต ต้นสกุล กัลยาณมิตร) ว่าที่สมุหนายกชื่อจีนว่าเต้า แซ่เอ็ง เมื่อครั้งยังเป็นพระยาราชสุภาวดี เจ้ากรมพระสุรัสวดีกลาง (ชื่อกรมในสมัยโบราณ มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการทำบัญชีไพร่พล ตลอดจนการเกณฑ์ชายฉกรรจ์ เข้ามาฝึกอาวุธและวิชาการรบ เพื่อเป็นกำลังสำรองเวลาบ้านเมืองมีสงคราม) ได้อุทิศที่ดินและซื้อที่ดินบริเวณใกล้เคียงเพิ่มเติมเข้าด้วยกันเพื่อสร้างพระอาราม ที่ดินบริเวณที่จะสร้างวัดกัลยาณมิตรเดิม ในสมัยกรุงศรีอยุธยาไม่มีดิน เป็นแม่น้ำดอนขึ้นครั้งกรุงธนบุรีเป็นที่จืดแ่ได้ ครั้นนานวันผันกลับดอนเป็นดินกลายเป็นที่ตั้งบ้านเรือนของพ่อค้าชาวจีนฮกเกี้ยนที่ได้รับพระราชทานที่ดินจากพระมหากษัตริย์ไทย เช่น หลวงพิชัยวารี (เจ้าสัวมั่ง แซ่เอ็ง) บิดาของเจ้าพระยานิกรบดินทร์ ชุมชนย่านนี้นอกจากชาวจีนแล้ว ยังเป็นที่อยู่

^๔ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, การศึกษาองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ย่านกุฎีจีนและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตธนบุรี” งานวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๕๐, หน้า ๓๓.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

ของชาวโปรตุเกส ชาวมุสลิม ชาวไทย และยังมีพระภิกษุจีนพำนักอยู่ด้วย ชาวบ้านจึงเรียกย่านนี้ว่า ชุมชนกะตึจีน หรือกุ๊จิ้น^๖

การก่อสร้างพระอารามเริ่มลงมือเมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๓๖๘ เป็นปีที่ ๒ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ แล้วถวายเป็นพระอารามหลวง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามว่า “วัดกัลยาณมิตร” ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ บันทึกไว้ว่า เจ้าพระยานิกรบดินทรยกที่บ้านเดิมของท่าน แล้วซื้อที่บ้านข้าราชการและบ้านเจ้าสัว เจ้าภาษี นายกรอื่นอีกหลายบ้าน

วัดกัลยาณมิตรรวมหาวิหาร ภายในวัดมีศาสนสถานที่สำคัญได้แก่ หอมณเฑียรธรรม ซึ่งเป็นที่เก็บพระไตรปิฎกสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หอระฆัง หน้าพระวิหารหลวงมีระฆังขนาดใหญ่ ชุ่มประตุน้ำพระวิหารสร้างด้วยหินแกรนิตจากเมืองจีน ภายในพระวิหารเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไตรรัตนายก พระพุทธรูปปางมารวิชัย ที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างประดิษฐานไว้ในพระวิหารหลวงพระราชทานนามว่าหลวงพ่อโต ต่อมาพระสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามใหม่ว่า “ พระพุทธรูปไตรรัตนายก ” ชาวจีนเรียกว่า “ ซำปอกง ” หรือ “ ซำปอสุดกง ” นอกจากนี้ยังมีสถานที่สำคัญอื่น ๆ อีก เช่น หมู่กุฏิสงฆ์ ศาลาตรีมุข^๗

พระอุโบสถ ตั้งอยู่ข้างพระวิหารหลวงด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ภายในกำแพงแก้วเขตพุทธาวาส ที่ตั้งพระอุโบสถเดิมเป็นบ้านของเจ้าพระยานิกรบดินทร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๐ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ลักษณะการก่อสร้างเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบพระราชนิยม คือการผสมผสานกันระหว่างศิลปะจีน ไม่มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ เสาเฉลียงเรียบเกลี้ยงไม่มีบัวหัวเสา หน้าบันแบ่งพื้นที่เป็นสามเหลี่ยมรูปเล็กในสามเหลี่ยมรูปใหญ่โดยประดับชั้นกระเบื้องเคลือบสลัปลายจีนอย่างวิจิตรงดงาม พื้นที่ของสามเหลี่ยมรูปใหญ่ประดับลายช่อดอกไม้ชุ่มประตุน้ำต่างปั้นลายดอกไม้ประดับกระฉาก ภายในพระ

^๖ พระปริยัติธาดา (สมนึก จิตเมโธ ป.ธ.๓), “ วัดกัลยาณมิตรรวมหาวิหาร ” MOF Magazine, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๖๕ (พฤศจิกายน ๒๕๕๓), หน้า ๒.

^๗ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, การศึกษาองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ย่านกุ๊จิ้นและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตธนบุรี” งานวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, หน้า ๔๘.

อุโบสถมีพระพุทธรูปหล่อปางป่าเลไลยก์ประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถ ส่วนจิตรกรรมฝาผนังเขียนเรื่องราวพุทธประวัติที่พิเศษและมีความสำคัญเพราะช่างเขียนได้ถ่ายทอดบันทึกประวัติศาสตร์ผ่านจิตรกรรมฝาผนังงานช่างที่มีแนวคิดและรูปแบบใหม่มาก เป็นภาพประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตประจำวันของผู้คนที่มิใช่เพียงภาพพุทธประวัติขลิบลงปรัมปราคืออย่างโบราณ แต่มีกลิ่นอายของสังคมสมัยราชการที่ ๓ คือเสน่ห์ของภาพที่เล่าเรื่องอย่างมีชีวิตชีวา ปัจจุบันภาพบางส่วนได้ลบเลือนไปตามกาลเวลา ส่วนจิตรกรรมประดับเสาภายในพระอุโบสถออกแบบไว้อย่างงดงามด้วยลายแบบเดียวกันคือ ลายแพงรูปตารางสีเหลี่ยมขนมเปียกปูนที่ประกอบจากช่อ ดอก ใบ ภายในช่อกลายช่อดอกใบลักษณะจีนปนฝรั่ง แสดงความประณีตของงานออกแบบ^๔

พระวิหารหลวง ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไตรรัตนนายก หรือหลวงพ่โต ชำปอง พระวิหารหลวงก่อสร้างเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยแบบประเพณีนิยมก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้องเคลือบ ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ เเชิงชาย แผ่นผิงของวิหารหลวงซึ่งเกือบเป็นแผ่นผิงสี่เหลี่ยมจัตุรัสอย่างมณฑป ส่วนหน้าบันทำด้วยไม้แกะสลักลายดอกพุดตานปิดทองประดับกระจกสี ประติมากรรมหน้าต่างเป็นไม้สักหนาแผ่นเดียวเขียนเป็นรายลดน้ำลายทองรูปธรรมบาล ด้านในเขียนจิตรกรรมฝาผนังลายดอกไม้วัว เสาภายในพระวิหารหลวงเขียนเป็นลายดอกไม้วัวตั้งแต่พื้นจรดเพดานเขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ ซึ่งปัจจุบันได้บูรณะใหม่แล้ว การออกแบบพระวิหารหลวงเป็นการออกแบบให้เหมาะสม กับการประดิษฐานพระพุทธรูปไตรรัตนนายกซึ่งมีขนาดใหญ่เต็มพื้นที่ภายในพระวิหารหลวง^๕

บริเวณหน้าพระวิหารหลวงมีตุ๊กตาศิลานินรูปขุนนางจีนฝ่ายบู๊ตั้งเรียงรายอยู่ และที่สำคัญมากคือทางเดินตรงกลางด้านหน้าพระวิหารได้ออกแบบสร้างเป็นซุ้มประตูศิวาที่เรียกว่า “ซุ้มโชนทวาร” มีการสลักลวดลายมงคลจีน ทั้งรูปลวดลายมังกร รูปกิเลน และรูปฮกกลชีวนซุ้มโชนทวาร เปรียบเสมือนเมื่อพุทธศาสนิกชนเดินผ่านซุ้มแห่งความเป็นมงคลนี้จะได้รับแต่สิ่งที่เป็นมงคลทั้งเมื่อเข้าและออกจากวิหารหลวง^๖

^๔ พระปริยัติธาดา (สมนึก จิตเมโธ ป.ธ.๗), “ วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ” MOF Magazine, หน้า ๒.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

วิหารน้อย สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๐ และเสร็จพร้อมกับอุโบสถเมื่อปีพ.ศ. ๒๓๗๘ ตั้งอยู่ด้านตะวันตกเฉียงเหนือของพระวิหารหลวง ภายในกำแพงแก้วเขตพุทธาวาส ขนาดพระวิหารน้อยรูปทรงเดียวกับพระอุโบสถ ขนาดพระวิหารน้อยรูปทรงเดียวกับพระอุโบสถ พระวิหารน้อยมีลักษณะเป็นศิลปกรรมแบบพระราชนิยม คือการผสมผสานกันระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะจีน เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่าง ๆ จำนวนมาก พระประธานในพระวิหารน้อยเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยมีนามว่า พระพุทธรูปโลกเชษฐ ส่วนจิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหารน้อยมีภาพเขียนอดีตพระพุทธเจ้าที่มีความสำคัญด้านศิลปะและประวัติศาสตร์ ที่มีกลิ่นอายของวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมสมัยรัชกาลที่ ๑ อยู่ด้วย ถือเป็นศิลปกรรมงานช่างชั้นเอกของวัด ซึ่งปัจจุบันพระพุทธรูปพระประธานและจิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหารน้อยได้บูรณะใหม่เสร็จเรียบร้อยแล้ว

หอพระธรรมมณเฑียรเถลิงพระเกียรติ ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของพระวิหารหลวง และอยู่ทางใต้ของพระวิหารน้อย ตัวหอก่ออิฐถือปูนมีระเบียงรอบพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น บริเวณที่เคยเป็นที่จอดแพของกรมพระศรีสุดารักษ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๘ พระราชทานนามว่า “หอพระธรรมมณเฑียรเถลิงพระเกียรติ” เพื่อเฉลิมพระเกียรติยศแห่งพระบรมราชมาตามหัยยิกา กรมพระศรีสุดารักษ์ (แก้ว) ผู้เป็นพระเชษฐภคินีในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และพระบรมราชมาตามหัยยิกาบดี (ขรัวเงิน) พระภักดาในกรมพระศรีสุดารักษ์ ซึ่งเป็นพระชนนีและพระชนกในสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี (เจ้าฟ้าบุญรอด) พระอัครมเหสีในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระชนนีในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมทั้งเป็นการประกอบพระราชกุศลตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระบรมเชษฐาธิราชด้วย^{๑๑}

หอพระมณเฑียรธรรมเถลิงพระเกียรตินี้ใช้เป็นที่เก็บพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่าง ๆ แทนหอไตรหลังเดิมลักษณะก่อสร้างเป็นแบบสถาปัตยกรรมไทยแบบประเพณีนิยม ตัวอาคาร ๒ ชั้น ก่ออิฐถือปูน มีระเบียงล้อมรอบหลังคาประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันสลักลายเปลวปิดทองประดับกระจกสี ตรงกลางสลักเป็นรูปพระมหาพิชัยมงกุฎ ในรัชกาลที่ ๔ ประดิษฐานเหนือพานแว่นฟ้ารอบ ๆ สลักเป็นรูปเครื่องราชกกุธภัณฑ์

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

ซุ้มประตูหน้าต่างปั้นลายดอกไม้ ครกกลางปั้นเป็นตราพระมหาพิชัยมงกุฎบานประตูหน้าต่าง
สลักลวดลายดอกไม้ปิดทองประดับกระจก

พระเจดีย์ทรงระยดปรายค์ เป็นพระเจดีย์ที่ไม่มีประวัติกล่าวถึงการก่อสร้าง
รูปแบบเป็นเจดีย์แบบจีนที่เรียกว่า “ละ” ออกแบบสร้างเป็นอาคารแปดเหลี่ยมที่ทำซ้อนกัน
ขึ้นไปหลายชั้นส่วนยอดทำเป็นปรายแบบไทย มีกำแพงแก้วล้อมรอบมีละตั้งอยู่ทั้ง ๔ มุม
กำแพง ในช่วง ๓๐ กว่าปีที่ผ่านมามีฐานของเจดีย์เป็นฐานแปดเหลี่ยม ซึ่งในแต่ละด้าน
มีซุ้ม ๒ ซุ้ม รวม ๑๖ ซุ้ม ได้ถูกใช้เป็นช่องบรรจุอัฐิ^{๑๒}

หอระฆัง ตั้งอยู่ด้านเหนือของพระวิหารหลวง เป็นหอสำหรับแขวนระฆัง
ใบใหญ่ โดยมี ๒ ชั้น ชั้นบนประดิษฐานพระพุทธรูปปางห้ามญาติ ชั้นล่างแขวนระฆัง
ใบใหญ่ของประเทศไทยซึ่งมีประวัติการหล่อระฆังใบนี้ที่แสดงถึงความอุตสาหของผู้สร้าง
เริ่มตั้งแต่พระสุนทรสมาจารย์ (พรหม) พระราชาคณะผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดกัลยาณมิตร
เป็นผู้ริเริ่มหล่อโดยช่างไทย เมื่อวันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๓ เป็นครั้งที่ ๑ แต่ไม่สำเร็จ
ต่อมาช่างญี่ปุ่นหล่ออีก ๓ ครั้งไม่สำเร็จ ช่างไทยหล่ออีก ๑ ครั้งแต่ไม่สำเร็จเช่นกัน
ช่างญี่ปุ่นหล่ออีก ๓ ครั้งจึงสำเร็จ โดยพระครูโสภณกัลยาณวัตร (เส่ง โสภโณ) ได้ดำเนินการ
ต่อมาภายหลังจากพระสุนทรสมาจารย์มรณภาพ ระฆังใบนี้มีเส้นผ่าศูนย์กลาง ๗๒
เซนติเมตร ได้นำมาประดิษฐานในหอระฆังแห่งนี้เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๘ ^{๑๓}

พระพุทธรูปที่สำคัญในวัดกัลยาณมิตร

๑) พระพุทธรูปปางไสยาสน์ ประดิษฐานเป็นพระพุทธรูปประธานในพระอุโบสถ
เป็นพระพุทธรูปหล่อปางไสยาสน์ในพระอุโบสถบนฐานบัวบนก้อนศิลา ห้อยพระบาท
ทั้งสองวางบนดอกบัว พระหัตถ์ทั้งสองข้างวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางหงาย
เป็นกิริยาทรงรับของถวาย ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางคว่ำ มีรูปหล่อช้างป่าลิไลยก์ ชูวง
ถือกระบองน้ำหมอบที่พื้นข้างขวาและสิงห์ถือรวงผึ้งข้างซ้าย ในท่าปรนนิบัติอยู่เบื้องพระบาท

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

^{๑๓} เส่ง โสภโณ, ประวัติวัดกัลยาณมิตร, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูโสภณ
กัลยาณวัตร, หน้า ๓๒-๓๖.

พระพุทธรูปประธานองค์นี้ใหญ่กว่าขนาดคนจริงราวเท่าครึ่ง พระอังสากว้าง ๖๐ เซนติเมตร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปหล่อปางป่าเลไลยก์ องค์เดียวที่มีการประดิษฐานเป็นพระประธานภายในพระอุโบสถ ซึ่งมีแห่งเดียวในประเทศไทย^{๔๔}

๒) พระพุทธรูปปางสมาธิ รองพระประธานในพระอุโบสถวัดกัลยาณมิตรองค์นี้สร้างโดยเจ้าพระยารัตนบดินทร์ (รอด กัลยาณมิตร) โดยพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (เปี้ย จันทนสิริ) ได้ปรารภกับเจ้าพระยารัตนบดินทร์ว่า พระประธานปางป่าเลไลยก์เห็นมีเฉพาะวัดกัลยาณมิตรวัดเดียว คูเหมือนวัดอื่นไม่มี ท่านเห็นควรสร้างพระพุทธรูปปางอื่นเป็นรองพระประธานอีกองค์หนึ่ง เจ้าพระยารัตนบดินทร์เห็นชอบด้วย จึงจัดสร้างพระพุทธรูปปางสมาธิองค์หนึ่ง หน้าตักกว้าง ๕๗ เซนติเมตร ประดิษฐานเป็นองค์ที่ ๒ รองพระประธานในพระอุโบสถ มีปรากฏสืบมาจนทุกวันนี้

๓) พระพุทธรูปไตรรัตนนายก เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทองปางมารวิชัยขนาดใหญ่ ประดิษฐานเป็นพระพุทธรูปประธานภายในพระวิหารหลวง สันนิษฐานถึงมูลเหตุที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง“พระโต” ได้สามประการคือ

ประการแรก ด้วยมีพระราชประสงค์จะให้มิพระพุทธรูปองค์ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์เหมือนที่กรุงเก่าคือมีพระพุทธรูปองค์ใหญ่อยู่นอกกำแพงเมือง อย่างเช่นวัดพนัญเชิงวรวิหาร

ประการที่สอง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สมเด็จพระราชบิดาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระปรารักษ์ขนาดใหญ่ที่วัดอรุณราชวราราม ถ้าพระองค์จะโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระเจดีย์หรือพระปรารักษ์อีกจะเป็นการซ้ำซ้อนกัน จึงโปรดเกล้าสร้างพระพุทธรูปองค์โตและสร้างพระวิหารหลวง ซึ่งเป็นพระวิหารที่สูงที่สุดในสมัยนั้น

ประการที่สาม ที่โปรดเกล้าฯ ให้สร้าง “พระโต” พระราชทานช่วยเจ้าพระยานิกรบดินทร นั้นว่ากันว่า เพราะมีพระราชประสงค์เพื่อให้เหมาะสมกับที่เจ้าพระยานิกรบดินทรมีนามว่า “โต”

^{๔๔}พระปริยัติธาดา (สมนึก จิตเมโธ ป.ธ.๙), “วัดกัลยาณมิตรรวมท้าววิหาร ” MOF Magazine, หน้า ๑๑.

๔) พระพุทธรูปโลกเชษฐ พระประธานในพระวิหารน้อย เป็นพระปางมารวิชัย ซึ่งไม่ปรากฏหลักบานประวัติความเป็นมา ส่วนพระนาม “ พระพุทธรูปโลกเชษฐ ” ท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ เจ้าอาวาสวัดกัลยาณมิตรรูปปัจจุบันเป็นผู้ถวายพระนาม

ศาลเจ้าเกียนอันเกง เป็นศาลเจ้าชาวจีนฮกเกี้ยนที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ใกล้กับวัดกัลยาณมิตร มีพระโพธิสัตว์กวนอิมหรือที่ชาวบ้านเรียกกันทั่วไปว่าเจ้าแม่กวนอิม เป็นองค์พระประธาน จนทำให้บางคนเรียกชื่อศาลเจ้าตามองค์พระประธานว่า “ ศาลเจ้าแม่กวนอิม ” ตามคำบอกเล่าสืบต่อกันมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงย้ายพระนครหลวงไปตั้งยังฝั่งพระนคร คนจีนเหล่านี้ได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ฝั่งพระนครบริเวณตลาดน้อยมาจนจรดสามเพ็ง ศาลเจ้าที่สร้างในสมัยนั้นมีอยู่สองศาล ตั้งอยู่ใกล้เคียงกันจะมีชื่อว่าอะไรไม่ปรากฏ ศาลหนึ่งประดิษฐานเจ้าพ่อโจวซือ กง ส่วนอีกศาลหนึ่งประดิษฐานเจ้าพ่อกวนอู เมื่อคนจีนย้ายไปอยู่ฝั่งพระนครแล้ว ศาลเจ้าทั้งสองศาลนี้ก็ถูกทอดทิ้งชำรุดทรุดโทรมลง ครั้นเมื่อเจ้าพระยาจักรีบริรักษ์ เจ้าสัวโต ต้นสกุลกัลยาณมิตร อุทิศที่ดินกับซื้อที่ดินเพิ่มเติมเพื่อสร้างวัดกัลยาณมิตรขึ้น ชาวจีนจากมณฑลฮกเกี้ยน คำบลเจียงจิ๋ว และโจวจิ๋ว ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของสกุล ต้นติเวชกุล และสกุลติมะเสถียร ได้เดินทางมากราบไหว้ที่ศาลเจ้าทั้งสองนี้ ครั้นแลเห็นชำรุดทรุดโทรมก็ไม่คิดที่จะซ่อมแซม แต่ได้ร่วมกันรื้อศาลเจ้าทั้งสองแต่เดิมนั้นลง แล้วสร้างศาลเจ้าขึ้นใหม่ในที่เดิมเป็นศาลเดียว จากนั้นได้อัญเชิญเจ้าแม่กวนอิมมาเป็นองค์ประธาน และชื่อศาลเจ้าแห่งนี้เป็นชื่อที่ใช้สืบต่อมาจนปัจจุบันว่า “ศาลเจ้าเกียนอันเกง”

๓.๑.๕ พิธีกรรมและวัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญของชุมชนวัดกัลยาณมิตร

วัฒนธรรมประเพณี ตามความเชื่อของชาวชุมชน ที่มีวัฒนธรรมประเพณีแบบชาวจีนมาแต่ครั้งก่อน หรือแบบผสมไทยจีน ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ของกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น ซึ่งชาวชุมชนร่วมดำเนินการเป็นวัฒนธรรมประเพณีมาโดยตลอดคือ

๑) เทศกาลงานตรุษจีน จัดในวันที่ ๑ เดือน ๑ (นับตามปฏิทินจีน เจียวยี่ชิวอิก) วันขึ้นปีใหม่ของชาวจีน จะมีประชาชน หรือประชาชนทั่วไป มาไหว้สักการะองค์หลวงพ่โต (เจ้าปอคง) เพื่อเป็นสิริมงคลในวันขึ้นปีใหม่

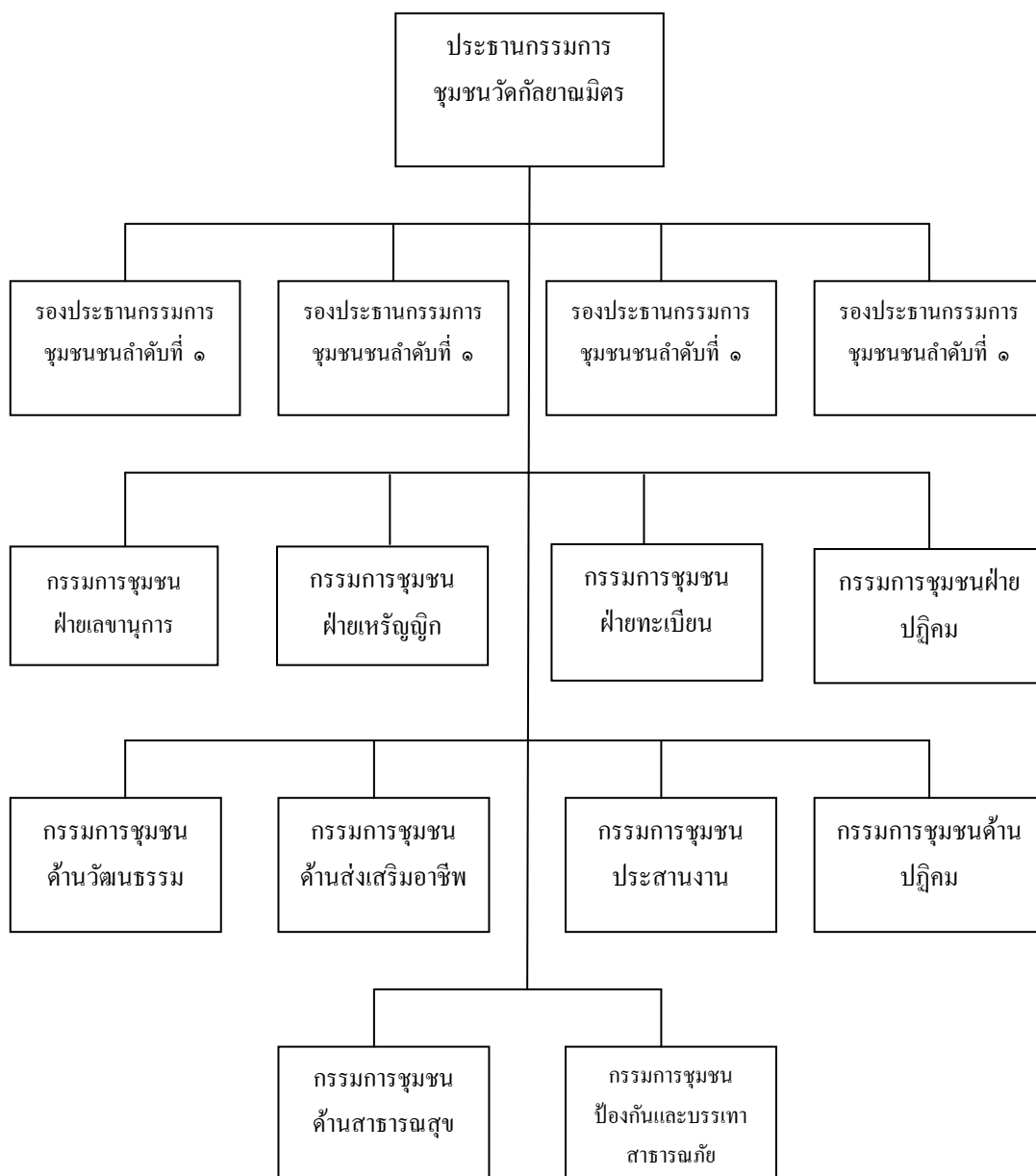
๒) เทศกาลทิ้งกระจาด ของ วัดกัลยาณมิตรรวมหาวิหาร (วัดกัลยาณ) ซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวจีน จัดขึ้นเพื่อการทำบุญ ให้แก่ผู้ยากไร้ที่อยู่รวมในสังคมเดียวกัน งานประเพณีทิ้งกระจาดของวัดวัดกัลยาณมิตร จะจัดขึ้นหลังวันสารทจีน ตรงกับวันที่ ๒๕

เดือน ๓ (ตามปฏิทินจีน ชิกว๋ ยี่เก้า) ประมาณปลายเดือนสิงหาคมหรือต้นเดือนกันยายน ตามปฏิทินไทย เริ่มตั้งแต่วันที่ ๐๕.๐๕น. จนถึงเวลา ๑๘.๐๐ น. เป็นเทศกาลที่ชาวไทยเชื้อสายจีนจะนำข้าวปลาอาหารแห้ง โดยเฉพาะข้าวสารมาสักการะองค์หลวงพ่โตหรือพระพุทธรูปรัตนนายก (ชำปอกง) และบริจาคสิ่งของเหล่านั้นไว้ที่วัด มีแนวคิดคล้ายพิธีงัดเกวียน เป็นการเจริญเมตตาธรรมแก่ดวงวิญญาณ ที่ล่วงลับไปแล้ว โดยนำเอาสิ่งของเครื่องใช้ของผู้ตาย และของใช้อื่น ๆ เพื่อให้ทางวัดนำไปแจกจ่าย ให้แก่ผู้ยากไร้ มีการนำไม้แท่งเขียนเบอร์เป็นรางวัล โปรยออกไปให้ผู้คนมาแย่งกันแล้วนำมาขึ้นสิ่งของตามหมายเลข ประเพณีนี้ทั้งกระจัด เป็นงานที่จัดโดยชุมชนวัดกัลยาณมิตรกับชุมชนอื่นๆ ย่านกะดีจีน เป็นการร่วมกันทำบุญให้ทานโดยแสดงความกตัญญูต่อบรรพชน

๓) งานสืบสานประเพณีสงกรานต์วันเกิดหลวงพ่โต หรือพระพุทธรูปรัตนนายก (ชำปอกง) จัดในวันที่ ๕ เดือน ๓ (ตามปฏิทินจีน ชว๋ ยี่ ชิวเก้า) ในโอกาสวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่โต วัดกัลยาณมิตรเป็นงานที่จัดขึ้นตามความเชื่อของชาวชุมชนที่มีคนมาสักการะองค์หลวงพ่โต ตามชาวจีนเรียกว่า ชำปอกงแซ วันเกิดหลวงพ่โตนั่นเอง จัดให้มีพิธีขบวนแห่พระ ขบวนธงซึ่งมีชื่อของคนที่ทำบุญสนับสนุนงานเพื่อเป็นสิริมงคล ขบวนการเล่น สิงโต มังกร แห่ไปตามถนนด้านนอก เพื่อให้ประชาชนสักการะและสงกรานต์องค์หลวงพ่โตจำลอง^{๑๕}

^{๑๕} เอกสารจากชุมชนวัดกัลยาณมิตร, หน้า ๓-๔.

๓.๑.๖ โครงสร้างการบริหารและกลุ่มองค์กรของชุมชนวัดกัลยาณมิตร

แผนภูมิที่ ๒

กลุ่มองค์กรของชุมชนวัดกัลยาณมิตร

- ๑) กลุ่มออมทรัพย์ (ธนาคารประชาชน)
- ๒) กลุ่มฝึกอาชีพในชุมชน เสริมรายได้ครัวเรือน
- ๓) กลุ่มชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรมย่านกุฎีจีน
- ๔) กลุ่มผู้สูงอายุ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ชุมชน
- ๕) จัดทำโครงการแผนที่มรดกวัฒนธรรมริมน้ำ ย่านกุฎีจีน

๓.๒ ชุมชนกุฎีจีน (ชุมชนชาวคริสต์)

๓.๒.๑ บริบทของชุมชนกุฎีจีน

ครอบครัวของคนในชุมชนกุฎีจีน ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย อยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่การย้ายเข้ามาอยู่ภายในชุมชนไม่ค่อยมีเนื่องจากพื้นที่เดิมไม่สามารถขยายได้ จะมีบ้างก็จะเป็นในส่วนของบ้านเช่าซึ่งมีอยู่เล็กน้อย การย้ายออกก็จะเป็นกรณีที่แต่งงานแล้ว บ้านที่อาศัยอยู่เดิมคับแคบก็จะขยับขยายออกไปอาศัยอยู่นอกชุมชน คนในชุมชนส่วนใหญ่มีฐานะค่อนข้างดีเพราะส่วนใหญ่จะทำธุรกิจส่วนตัว ไม่ค่อยมีหนี้สิน คนในชุมชนส่วนใหญ่จะแต่งงานกันเองภายในชุมชน ทำให้คนในชุมชนเป็นญาติกัน ซึ่งในอดีตคนในชุมชนนับถือศาสนาคริสต์เหมือนกันหมด การแต่งงานจึงไม่มีปัญหาอะไร

๓.๒.๒ ประวัติความเป็นมาของชุมชนกุฎีจีน

ชุมชนกุฎีจีน เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมายาวนานเนื่องจากชาวกรุงศรีอยุธยาที่หนีภัยสงครามได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานยังราชธานีแห่งใหม่ เมื่อสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานี ชาวจีนและชาวโปรตุเกสเป็นกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาตั้งชุมชนบริเวณกุฎีจีน ทำให้พื้นที่บริเวณนี้มีผู้คนหนาแน่นยิ่งขึ้น ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์พื้นที่บริเวณนี้ได้กลายเป็นศูนย์กลางของการรับและการแพร่กระจายของวัฒนธรรมตะวันตก ชาวโปรตุเกสในหมู่บ้านกุฎีจีนนับถือคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก มีบาทหลวงกอร์รซึ่งอพยพหนีสงครามจากกรุงศรีอยุธยาไปเขมรได้เดินทางกลับเข้ามาโดยพาชาวโปรตุเกสและเขมรเข้ารีตมาด้วย เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีสถาปนาราชธานีแห่งใหม่แล้วได้มาสมทบและพักอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านกุฎีจีน ต่อมาบาทหลวงกอร์รได้รวบรวมชาวคริสต์ที่กระจัดกระจายมาอยู่รวมกันเป็นชุมชน สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียังได้

พระราชทานที่ดินและเงินจำนวน ๒๐ เหมี่ยง พร้อมเรืออีก ๒ ลำ และที่ดินสำหรับสร้างวัด ต่อมาบาทหลวงกอร์รัได้เลือกถิ่นฐานในหมู่บ้านกุฎีจีนแห่งนี้เพื่อเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่คริสต์ศาสนาและตั้งชื่อแผ่นดินนี้ว่า “ค่ายช่างดาครู้ส” และได้สร้างวัดช่างดาครู้สขึ้น ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการแพร่กระจายวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามายังชุมชน^{๖๖}

ชุมชนกุฎีจีนเป็นชุมชนเก่าแก่ริมคลองวัดกัลยาณมิตรที่มีมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ต่อมาเมื่อกรุงธนบุรีได้รับการสถาปนาเป็นราชธานี ย่านนี้ก็เติบโตขึ้นเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนต่าง ๆ ที่อพยพจากกรุงศรีอยุธยามาสมทบเพื่อสร้างบ้านแปงเมืองใหม่ จึงมีศาสนสถานที่สำคัญ คือวัดช่างดาครู้ส หรือวัดมหาทางเขน ซึ่งเป็นวัดคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก วัดแห่งนี้นอกจากจะเป็นศูนย์กลางของชุมชนชาวคริสต์เชื้อสายโปรตุเกสที่อพยพมาในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแล้ว^{๖๗}

๓.๒.๓ สภาพทั่วไปของชุมชน

ที่ตั้ง ซอยวัดช่างดาครู้ส ถนนเทศบาลสาย ๑ แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี

อาณาเขต ทิศเหนือ

ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา

ทิศใต้

ติดกับซอยวัดกัลยาณ์

ทิศตะวันออก

ติดกับวัดประยุรวงศาวาส

ทิศตะวันตก

ติดกับชุมชนวัดกัลยาณ์

พื้นที่

ชุมชนมีพื้นที่ประมาณ ๓๕ ไร่

พื้นที่ของชุมชนแบ่งออกเป็น ๓ แปลงด้วยกัน พื้นที่แปลงที่ ๑ เป็นพื้นที่พระราชทานอยู่ติดแม่น้ำเจ้าพระยา เนื้อที่ ๑๔ ไร่ ๓ งาน ๔๒.๒ ตารางวา พื้นที่แปลงที่ ๒ ทางวัดช่างดาครู้สได้ซื้อเข้ามาเพิ่มเติม ติดกับแปลงที่ ๑ เนื้อที่ ๑๔ ไร่ ๓ งาน ๕๑ ตารางวา พื้นที่แปลงที่ ๓ เป็นของเอกชนประมาณ ๓ ไร่

พื้นที่ของชุมชนกุฎีจีนแบ่งเป็น ๒ ส่วน โดยพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตที่ดินของโบสถ์ช่างดาครู้สมีพื้นที่ประมาณ ๓๒ ไร่ ประกอบด้วยอาคารโบสถ์ บ้านพักบาทหลวง โรงเรียนช่างดาครู้สศึกษา โรงเรียนช่างดาครู้สคอนเวนท์ และบ้านเรือนประมาณ ๒๔๐

^{๖๖} สำนักศิลปและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, การศึกษาองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ย่านกุฎีจีนและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตธนบุรี, งานวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๕๐, หน้า ๒๐.

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

ครัวเรือน ส่วนที่สองเป็นที่ดินของเอกชนมีเนื้อที่ประมาณ ๓ ไร่ มีบ้านเรือนประมาณ ๖๐ ครัวเรือน (ตรงข้ามโรงเรียนแสงอรุณถนนวัดกัลยาณ์) ซึ่งอยู่ค่อนข้างไกลจากศูนย์กลางชุมชน ^{๑๘}

ชุมชนมีลักษณะทางกายภาพเป็นแบบรวมศูนย์กลาง โดยมีการกระจายเส้นทางออกจากบริเวณใจกลางพื้นที่คล้ายใยแมงมุม (Central Tape) มีโบสถ์เป็นศูนย์กลาง และมีเส้นทางออกจากบริเวณใจกลาง และมีเส้นทางหลักทุกเส้นเชื่อมจากชุมชนเข้าหาโบสถ์ ชุมชนมีลักษณะปิดเนื่องจากทางเดินเข้าออกชุมชนกับภายนอกนั้นต้องผ่านศาสนสถาน ยกเว้นที่ติดแม่น้ำจะหันหน้าไปทางแม่น้ำ สภาพการตั้งบ้านเรือนค่อนข้างกระจุกตัวหนาแน่น ลักษณะอาคารส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นอาคารไม้สองชั้น มีบางส่วนเป็นตึก และแบบครึ่งตึกครึ่งไม้ ในชุมชนมีพื้นที่โล่งเพียงบริเวณสนามเด็กเล่น และสวนสาธารณะหน้าวัด ซึ่งเป็นบริเวณที่คนในชุมชนมาทำกิจกรรมต่าง ๆ

ประชากร ปัจจุบันมีประชากรรวม ๑,๘๕๐ คน แยกเป็นชาย ๘๒๐ คน หญิง ๑,๐๓๐ คน โดยมี ๓๐๐ หลังคาเรือน

การศึกษา ประชากรส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี รองลงมาคือ มัธยมศึกษา

ศาสนา ประชากรประมาณ ๕๕ เปอร์เซ็นต์ นับถือศาสนาคริสต์ และ ๕ เปอร์เซ็นต์ นับถือศาสนาพุทธ^{๑๙}

อาชีพและเศรษฐกิจ ประชากรในชุมชนกุฎีจีน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้าง รับราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ และพนักงานบริษัทเอกชน เป็นเจ้าของโรงเรียนในชุมชนบ้าง และอาชีพทำขนมฝรั่งกุฎีจีน ซึ่งเป็นขนมโบราณที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ^{๒๐}

เศรษฐกิจในชุมชนกุฎีจีน จะมีฐานะทางเศรษฐกิจดี และฐานะปานกลาง เนื่องจากปัจจุบันประชากรในชุมชนได้รับการศึกษาดี ปัจจุบันจบการศึกษาระดับปริญญาตรี

^{๑๘} นัยน์พร สุภากรณ์, “ ความผูกพันกับชุมชนของประชาชนในชุมชนแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๖๐.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๐-๑๖๑.

^{๒๐} ฉวีวรรณ ปานชี และคณะ, “การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาอาชีพทำขนมโบราณ ชุมชนกุฎีจีน แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัยและพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๘, หน้า ๓๒.

เป็นอย่างน้อย เนื่องจากชุมชนแห่งนี้แต่เดิมมีลักษณะเป็นชุมชนปิด คือมีเฉพาะพวกคริสตังเท่านั้น คนในชุมชนจึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีความสามัคคีรักใคร่กลมเกลียว จันท์เครือญาติ มีบาทหลวงเป็นผู้นำทางศาสนา วิถีชีวิตของชาวชุมชนกุฎีจีนในอดีตถึงปัจจุบันมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย เนื่องจากสมาชิกชุมชนกุฎีจีนส่วนหนึ่งเป็นผู้สืบเชื้อสายชาวโปรตุเกส จึงมีการถ่ายทอดวิธีปรุงอาหารหลายชนิดที่แปลกไปจากที่อื่น เช่น ต้มมะผาด เนื้อแซนโม ขนมงกุสรัง ขนมงกุตัส และขนมฝรั่งกุฎีจีนซึ่งเป็นขนมโบราณของชุมชน และเป็นสินค้าที่ขึ้นชื่อของชุมชนกุฎีจีน^{๒๐}

ที่ตั้งชุมชนบริเวณนี้มีพื้นที่ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา จรดซอยวัดกัลยาณมิตรขนานด้วยชุมชนวัดกัลยาณมิตร และวัดประยุรวงศาวาส บริเวณที่อยู่อาศัยนั้นมีลักษณะบ้านเรือนชิดติดกัน ส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ บางส่วนเป็นเรือนแถวอาศัยอยู่มาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตาทวดส่วนริมน้ำ มีบ้านไม้และกิ่งปูนกิ่งไม้ ๒ ชั้น เป็นหลัง ๆ ปลุกติดกัน และบางหลังสร้างอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งสร้างแทนเรือนแพที่จอดไว้ในอดีต ^{๒๑}

การเข้าสู่ชุมชนสามารถเดินทางโดยทางรถยนต์ ทางเรือ และทางเดินเท้าจากทางเชื่อมระหว่างชุมชนวัดกัลยาณมิตรริมแม่น้ำเจ้าพระยากับท่าเรือหน้าโบสถ์ข้างตากรู้ส และจากถนนซอยข้างวัดประยุรวงศาวาส หรือถนนเทศบาลสาย ๑ ด้านวัดกัลยาณมิตรบ้านเรือนส่วนใหญ่ปลูกชิดติดกัน มีการไปมาหาสู่กัน ทางตรอกซอยเล็ก ๆ เป็นเรือนแถวไม้ปลูกติดกันเป็นส่วนใหญ่ซึ่งอาศัยอยู่มาตั้งแต่สมัยธนบุรี^{๒๒}

๓.๒.๔ ศาสนสถานและสถานที่สำคัญของชุมชนกุฎีจีน

วัดข้างตากรู้ส หรือโบสถ์ข้างตากรู้ส เป็นโบสถ์ในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ตัวอาคารของวัดข้างตากรู้ส เป็นสถาปัตยกรรมแบบนีโอคลาสสิก และเรนอร์ซองส์ อาคารโบสถ์หลังปัจจุบันเป็นหลังที่ ๓ นับแต่มีการตั้งวัดข้างตากรู้ส ตัวอาคารโบสถ์ในปัจจุบันเป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูนผังของอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศเหนือออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยา ประตูตอกแต่งตัวอาคารด้านนอกด้วยลายปูนปั้น เมื่อเข้าไป

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

^{๒๑} สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, การศึกษาองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ย่านกุฎีจีนและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตธนบุรี, งานวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, หน้า ๓๘-๓๙.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕.

ภายในโบสถ์สิ่งที่เห็นเบื้องหน้าคือ ชุ่มพระแท่นบูชา และตรงกลางชุ่มประดิษฐานรูปพระเยซูเจ้าถูกตรึงกางเขน รูปแบบของชุ่มทำเลียนแบบจั่วอาคารแบบกรีก ตัวเสาประดับลวดลายปูนปั้นรูปแกะของพระเจ้านอนอยู่ภายในรางหล้า ฝ้าเพดานเป็นรูปโค้งคล้ายประทุนเรือ ฝ้าเพดานช่วงบนทำเลียนแบบท้องฟ้า ตรงกลางประดับด้วยดาวเพดานผนังด้านข้างมีช่องหน้าต่างข้างละ ๓ บาน ส่วนบนบานหน้าต่างเป็นรูปครึ่งวงกลมเป็นช่องแสงประดับกระจกสี เป็นภาพเรื่องราวบางตอนในพระคัมภีร์ ภาคพันธสัญญาเดิมและพันธสัญญาใหม่เหนือขึ้นไปเป็นช่องแสงรูปวงกลมประดับกระจกสี เป็นเรื่องราวภาพราฟิงสายประกาศศักดิ์สิทธิ์^{๒๔}

ตัวอาคารมีส่วนประกอบ ๓ ส่วนคือ

๑) อาคารด้านหน้าหรือส่วนโคม แบ่งออกเป็น ส่วนกลางและส่วนระเบียง ส่วนล่างเป็นชุ่มโค้ง มีทางเข้าทั้งด้านหน้าและด้านข้าง แต่ด้านหน้าช่องตรงกลางเป็นทางเข้าใหญ่และสำคัญที่สุด ถัดเข้าไปเป็นส่วนของชั้นลอยซึ่งเป็นเสากลมขนาดเล็ก หัวเสาเป็นแบบคอรินเธียน เหนือขึ้นไปเป็นส่วนระเบียง พื้นระเบียงรองรับหอระฆังทรงสี่เหลี่ยม ภายในเป็นที่ไว้ระฆัง ถัดมาเป็นหอทรงสี่เหลี่ยม ส่วนบนสุดเป็นโคม ภายในโปร่ง ยอดโคมทำเป็นหอคอยขนาดเล็ก บนยอดติดตั้งรูปหล่อไม้กางเขน

๒) ตัวอาคารเป็นส่วนสำคัญที่สุดของวัด สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นอาคารทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่วเชื่อมกับอาคารด้านหน้า ตัวอาคารมีช่องหน้าต่างด้านละ ๓ ช่อง แต่ละช่องหน้าต่างจะมีชุ่มหน้าต่างเป็นรูปโค้งมีลวดลายสวยงามมาก เหนือบานหน้าต่างเป็นช่องกระจกรูปครึ่งวงกลมกรุกระจกสี ตัวหลังคามุงด้วยกระเบื้องใยหินสีแดงผลิตจากต่างประเทศที่จั่วหลังคาติดกระจกสีเป็นภาพพระเยซูทรงถูกตรึงไม้กางเขน ภายในอาคารประกอบด้วยชุ่มต่าง ๆ ประดิษฐานเรื่องราวทางคริสต์ศาสนาอย่างวิจิตรบรรจงโดยใช้วัสดุจากประเทศฝรั่งเศสได้แก่ ชุ่มพระเยซูถูกตรึงไม้กางเขน ชุ่มพระแม่มาเรียผู้ปฏิสนธินิรมล ชุ่มนักบุญยอแซฟชุ่มพระกุมาร

^{๒๔} พระปริยัติธาดา (สมนึก จิตเมโธ ป.ธ.๙), “วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ” MOF Magazine, หน้า ๒๔-๒๖.

๓) ห้องสังฆภัณฑ์ อยู่ทางด้านหลังเชื่อมต่อกับตัวอาคารวัด มีหลังคา
รูปหกเหลี่ยมเป็นที่เก็บสังฆภัณฑ์ที่ใช้ประกอบมิสซา^{๒๕}

บ้านบาทหลวง ตั้งอยู่ด้านขวาของโบสถ์ เป็นอาคารสองชั้นขนาดกลาง สร้างตาม
แบบสถาปัตยกรรมตะวันตกที่นิยมในยุคราชกาลที่ ๖ หน้าบันประดับปูนปั้นตราโบสถ์มีบันได
จากกึ่งกลางเฉลียงขึ้นสองแยกลงสู่พื้นลานด้านหน้า ๒ ทาง^{๒๖}

ศาลาท่าน้ำ ตั้งอยู่ด้านหน้าของโบสถ์ ติดกับทางเดินบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา
เป็นศาลาไม้ตกแต่งไม้ฉลุตามบันลมเชิงชายเป็นลวดลายแบบตะวันตก

สถาบันการศึกษา เนื่องจากชุมชนกุฎีจีนมีประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์
นิกายโรมันคาทอลิก ประชากรของชุมชนกุฎีจีนเป็นผู้ที่มีความรู้ใฝ่ศึกษามาตั้งแต่ในอดีต
และให้ความสำคัญกับการศึกษา ต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันชุมชนกุฎีจีนได้เปิดโรงเรียนทั้งบริเวณ
ชุมชน และบริเวณรอบ ๆ ชุมชน เพื่อเป็นสถานศึกษาให้กับบุตรหลานของประชากรใน
ชุมชน และภายนอกชุมชนด้วยกันหลายแห่งดังนี้ โรงเรียนเซนต์คาทาลีนศึกษา โรงเรียนเซนต์
คาทาลีนคอนแวนต์ โรงเรียนแสงอรุณชนบุรี โรงเรียนอนุบาลพัชรินทร์พร โรงเรียนอนุบาล
สายทอง คนในชุมชนมีความเป็นอยู่เรียบง่ายมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือ
เอื้อกูลซึ่งกันและกันโดยเฉพาะคนที่อยู่มาแต่เดิม^{๒๗}

๓.๒.๕ พิธีกรรมและวัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญของชุมชนกุฎีจีน

วัฒนธรรมประเพณีของศาสนาคริสต์ มีการจัดกิจกรรมในโบสถ์ช่วงเทศกาลและ
พิธีกรรมต่าง ในรอบปีได้แก่

เดือนธันวาคม “เทศกาลคริสต์มาส” รอบโบสถ์ประดับต้นคริสมาสต์ ตกแต่งไฟ
บริเวณโบสถ์ มีการแสดงละครกำเนิดพระเยซูโดยกลุ่มเยาวชน ในคืนวันที่ ๒๔ ธันวาคม
มีพิธีเวลา ๒๓.๐๐ น.

^{๒๕} กษมา เกาไศยานนท์, “สถาปัตยกรรมของวัดเซนต์คาทาลีน,” ๘๐ ปีวัดเซนต์คาทาลีน,
(กรุงเทพมหานคร: เอ ที พรินติ้ง, ๒๕๕๐), หน้า ๖๗-๗๓.

^{๒๖} กิตติพร ใจบุญ และคณะ, “โครงการวิจัยเพื่อการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และ
แหล่งรายได้ของประชาชน : กรณีศึกษาย่านกุฎีจีนและพื้นที่ใกล้เคียง”, (สำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒.

^{๒๗} สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, การศึกษาองค์ความรู้และ
แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ย่านกุฎีจีนและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตธนบุรี, งานวิจัยมหาวิทยาลัย
ราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, หน้า ๒๔.

เดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน เป็นเทศกาลมหาบรรพต และสัปดาห์ศักดิ์สิทธิ์ ระลึกถึงพระมหาทรมานของพระเยซูเจ้า หลังจากพิธีมหาบรรพตประมาณ ๑ อาทิตย์ จะมี พิธีพุทธรูปเถา พิธีแห่ใบลาน พิธีล้างเท้าสาวกในวันพฤหัสบดีศักดิ์สิทธิ์ พิธีถอดพระในวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ หรือที่เรียกว่า Good Friday พิธีเสกน้ำ-เสกไฟในวันเสาร์ศักดิ์สิทธิ์ และวันอาทิตย์ปัสกา หรือวันอีสเตอร์ ระลึกถึงการกลับคืนพระชนม์ชีพ

เดือนพฤษภาคม มีพิธีเปิดเดือนแม่พระ มีพิธีแห่แม่พระรอบหมู่บ้านกุฉีจิน โดยมีแม่พระแก้วตาซึ่งเป็นแม่พระประจำโบสถ์ข้างตาคูร์สออกแห่ โดยแต่ละบ้านส่วนใหญ่ซึ่งเป็นชาวคาทอลิกจะตั้งแท่นบูชาหน้าบ้านรอรับพรจากบาทหลวงแห่งโบสถ์ข้างตาคูร์สมาอวยพรที่บ้าน

เดือนมิถุนายน มีพิธีฉลองศีลมหาสนิท มีการอัญเชิญศีลมหาสนิทออกแห่รอบโบสถ์โดยพระสงฆ์ที่บวชใหม่ในแต่ละปีจะเป็นประธานในการทำพิธี

เดือนกันยายน ช่วงกลางเดือนเป็นวันฉลองโบสถ์ข้างตาคูร์สประจำปี มีการอัญเชิญพระธาตุมหากางเขนออกแห่รอบโบสถ์ข้างตาคูร์ส

เดือนตุลาคม มีพิธีปิดเดือนแม่พระ มีการแห่แม่พระสายประคำรอบโบสถ์^{๒๔}

๑) พิธีมิสซา จะทำทุกวัน ช่วงเช้าเวลา ๐๖.๐๐ น ช่วงเย็นเวลา ๑๘.๐๐ น. และวันอาทิตย์ เวลา ๘.๐๐ น. อาจมีการสวดมนต์ภาวนา อ่านคัมภีร์ร่วมกัน

๒) พิธีขอขมาลาโทษปีเก่า ก่อนวันขึ้นปีใหม่

๓) พิธีต้อนรับปีใหม่

๔) พิธีอวยพรทารกผู้ निर्มล เป็นการอวยพรเด็กแรกเกิด เป็นพิธีกรรมที่ระลึกถึงเด็กที่โดนฆ่า และเป็นพิธีกรรมทางศาสนาของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกเท่านั้น

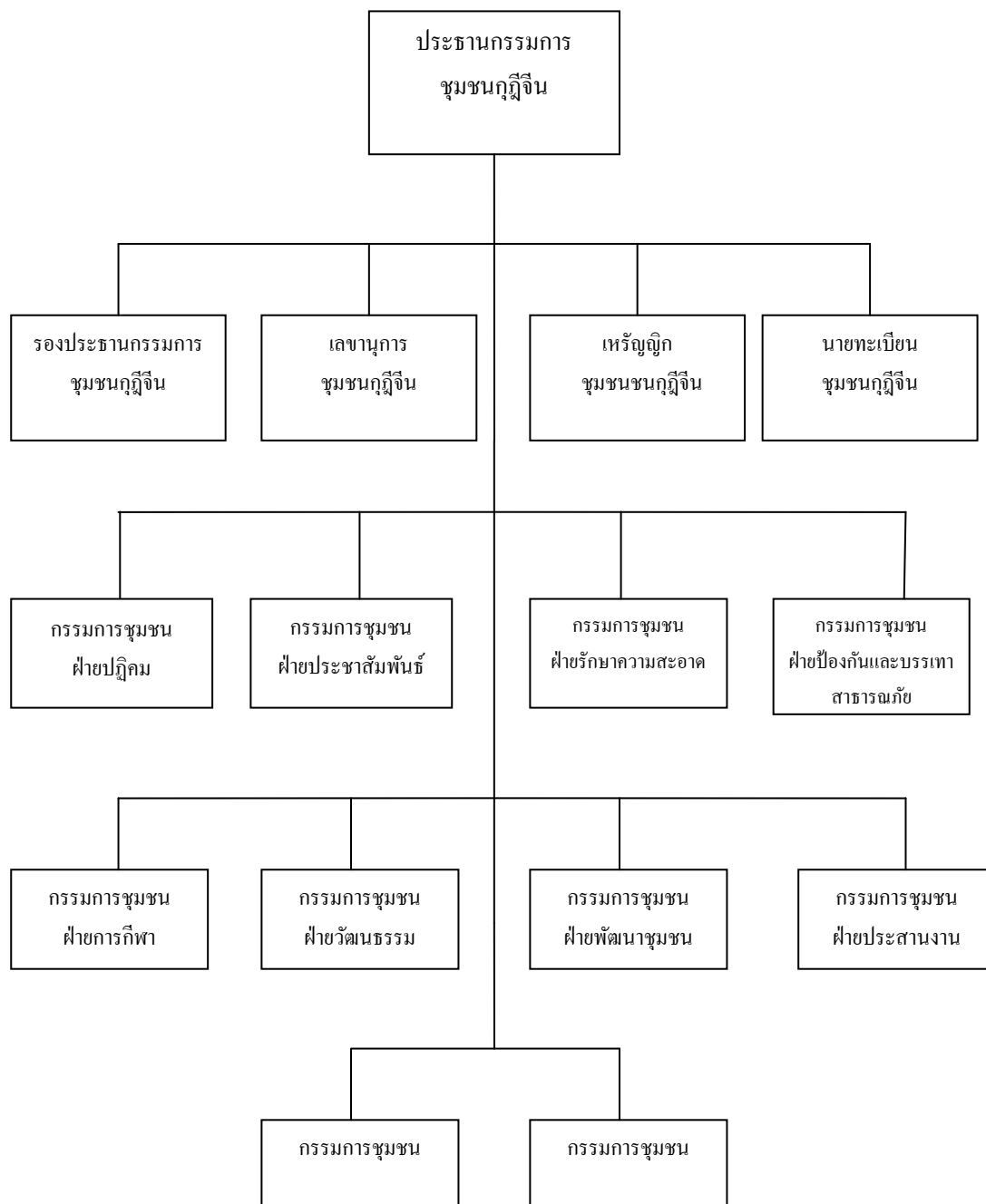
๕) พิธีระลึกถึงความตายของพระเยซูเจ้าเรียกว่าพิธีพระตาย หรือศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ งานจะเริ่มวันพุธ ถึงวันอาทิตย์ จะเป็นพิธีที่ใหญ่ที่สุด

๖) พิธีสถาปนาโบสถ์ (ฉลองวัด) เป็นพิธีที่ใหญ่มาก จะจัดเหมือนงานวัด จัดในเดือนกันยายนของทุกปี

๗) วันคริสมาส (วันที่พระเยซูเกิด) จัดคืนวันที่ ๒๔ ธันวาคม เวลา ๒๓.๐๐ น. ของทุกปี

^{๒๔} นัยน์ปพร สุภาภรณ์, “ความผูกพันกับชุมชนของประชาชนในชุมชนแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๖๔.

๓.๒.๖ โครงสร้างการปกครองและกลุ่มองค์กรของชุมชนชนกฤดีจีน

แผนภูมิที่ ๓

การปกครองของชุมชนกุฎีจีน จะมีความแตกต่างจากชุมชนอื่น แบ่งออกเป็น ๔ ลำดับดังนี้

บาทหลวง ซึ่งทางเขตมิสซัง (สังมณฑล) กรุงเทพฯ โดยมุขนายกมิสซัง (สังมณฑล) ส่งมาปกครองและดูแลในเขตที่ดินโดยอธิการโบสถ์ (เจ้าอาวาส) จะอยู่ในวาระ ๕ ปี ผู้ช่วยเจ้าอาวาส) อยู่ในวาระ ๒ ปี

สภาอภิบาล (สภาวัด) เป็นองค์กรของโบสถ์ ซึ่งทำหน้าที่ช่วยบาทหลวง ดูแล และพัฒนาโบสถ์ ซึ่งสภาอภิบาลแบ่งออกเป็น ๒ แบบคือ สภาอภิบาลจากการเลือกตั้ง และสภาอภิบาลจากการเป็นตัวแทนหน่วยงาน องค์กร และตัวแทนโรงเรียนต่าง ๆ รวมทั้งหมด ๒๕ คน อยู่ในวาระ ๓ ปี ซึ่งมีหน้าที่ออกนโยบายของชุมชนโดยมีอธิการโบสถ์เป็นประธานคณะสภาอภิบาล

คณะกรรมการชุมชน มาจากการเลือกตั้ง มีหน้าที่นำนโยบายซึ่งออกโดยสภาอภิบาลไปปฏิบัติ และพัฒนาชุมชนและชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ทำงานร่วมกันและประสานงานกับโบสถ์ สภาอภิบาล โดยมีอธิการโบสถ์เป็นผู้ปกครองสูงสุด ทำงานร่วมกับสำนักงานเขตธนบุรีในการพัฒนาชุมชน ซึ่งคณะกรรมการชุมชนมี ๑๕ คน และอยู่ในวาระ ๒ ปี

สภาเยาวชน เป็นองค์กรที่มีเยาวชนอายุตั้งแต่ ๑๒-๒๐ ปี มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อฝึกเป็นผู้นำในอนาคต ทำให้เด็กในชุมชนมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของชุมชนในทุกเรื่อง โดยมีผู้ช่วยอธิการโบสถ์เป็นผู้ดูแล ซึ่งคณะกรรมการสภาเยาวชนมาจากการคัดเลือกภายในกลุ่มเยาวชน

กลุ่มองค์กรของชุมชนกุฎีจีน

๑) กลุ่มออมทรัพย์(ธนาคารประชาชน)

๒) กลุ่มสหกรณ์เครดิตยูเนียน

สหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นในหมู่ประชาชนทุกสาขาอาชีพ ซึ่งมีภูมิลำเนาหรือประกอบอาชีพหลักหรือมีวงสัมพันธ์อย่างหนึ่งอย่างใดอยู่ในเขตท้องที่ดำเนินงานของสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้น และบุคคลเหล่านั้น มีความปรารถนาจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยวิธีการนำเงินของตนเองมาสะสมไว้เป็นกองทุน สมาชิกทุกๆ คนจะต้องสะสมเงินตามความสามารถของตนเองเป็นประจำและสม่ำเสมอตามที่สหกรณ์กำหนด กองทุนที่สมาชิกช่วยกันสะสมนี้ก็จะมีความมากขึ้นสามารถจะให้สมาชิกที่มีความจำเป็นจะเดือดร้อนทางด้านการเงิน กู้ยืมไปบำบัด

ปัญหาและความเดือดร้อนเหล่านั้น พร้อมกับการชำระคืนเงินกู้ของสมาชิกแต่ละคนก็จะสะสมเงินของตนไปในคราวเดียวกันด้วย เงินกู้ก็จะค่อยๆ หมดไป ในขณะที่เงินสะสมก็มีมากขึ้น สหกรณ์เครดิตยูเนียนจึงเป็นสหกรณ์ที่มุ่งหวังในการให้สมาชิกช่วยตนเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน บริหารโดยสมาชิกและการทำกิจการทุกอย่าง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับสมาชิก

- ๓) กลุ่มฝึกอาชีพในชุมชน เสริมรายได้ครัวเรือน
- ๔) กลุ่มชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรมย่านกะดีจีน
- ๕) กลุ่มผู้สูงอายุ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ชุมชน
- ๖) จัดทำโครงการแผนที่มรดกวัฒนธรรมริมน้ำ ย่านกุฎีจีน

ขนมท้องถิ่นที่มีชื่อเสียงของชุมชน

ขนมฝรั่งกุฎีจีนเป็นขนมไข่สโตร์โปรตุเกสอีกรูปแบบหนึ่งที่เรียกว่า Queque (เกอเกอ) ขนมฝรั่งชนิดนี้ นิยมทำทานกันเฉพาะเทศกาลอีสเตอร์ในประเทศโปรตุเกส ซึ่งที่กุฎีจีนจะเรียกว่า “ขนมฝรั่งแบบไม่มีหน้า” และต่อมาที่กุฎีจีนได้พัฒนาเพิ่มลูกขึ้นพลับปักเชื่อมแล้วโรยน้ำตาลด้านบน หรับประวัติการทำขนมฝรั่งมีมาแต่ครั้ง มารี ก็มาร์ ได้ทำขนมฝรั่งชนิดนี้ให้เป็นที่รู้จัก ต่อมาในช่วงต้นกรุงธนบุรี ได้มีหญิงม่ายชาวโปรตุเกสอพยพเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านชาวคาทอลิก และหลานสาวรุ่นที่ ๓ ชื่อเป่า ได้สืบทอดการทำขนมฝรั่งจากแม่และย่าของเธอ สำหรับการทำขนมฝรั่งนั้นต้องใช้ไข่เปิด นำไข่มาผสมกับน้ำตาลทราย จากนั้นนำผงแป้งสาลีมาตีให้เข้ากัน จากนั้นนำมาหยอดลงพิมพ์ขนมเตาด้านล่างใช้ไฟจากแก๊สผ่านความร้อนทางกรวดหิน ด้านบนเตามีถาดโรยด้วยถ่านไฟเพื่อตกแต่งหน้าให้ไหม้กรอบ กรีเยม ใช้เวลาประมาณ ๓๐ นาที ปัจจุบันนี้ลูกหลานของเธอได้สืบทอดการทำขนมเป็นรุ่นที่ ๕ แล้ว ภายใต้ชื่อผลิตภัณฑ์ขนมฝรั่งหลานแม่เป่า และอีกเจ้าหนึ่งซึ่งเป็นญาติกันใช้ชื่อว่า หลานป้าเป่า และยังมีร้านทำขนมอีกร้านหนึ่งชื่อ ขนมฝรั่งกุฎีจีน ธนุสิงห์ ซึ่งเป็นสินค้า OTOP ของสำนักงานเขตธนบุรี^{๒๕}

^{๒๕} นัยน์พร สุภาภรณ์, “ ความผูกพันกับชุมชนของประชาชนในชุมชนแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๖๕.

๓.๓ ชุมชนกุฎีขาว (ชุมชนชาวมุสลิม)

๓.๓.๑. บริบทของชุมชนกุฎีขาว

ชุมชนกุฎีขาวตั้งอยู่ในแขวงวัดกัลยาณ์ เป็นชุมชนเก่าแก่ของชาวมุสลิมที่อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยา เข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี แต่เดิมเรียกว่าหมู่บ้านบางหลวง มีลักษณะคล้ายเกาะคือมีคลองล้อมรอบ ทิศเหนือเป็นคลองโรงสีขึ้นกับชุมชนวัดกัลยาณ์ ทิศใต้ มีคลองบุปผารามคั่นกับชุมชนโรงคราม ทิศตะวันออกติดกับคลองขนมบุค และทิศตะวันตกจดคลองบางกอกใหญ่ มีพื้นที่ประมาณ ๒๐ ไร่เศษ ประชากรส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม ^{๓๐}

แต่เดิมชุมชนกุฎีขาวมีลักษณะคล้ายชุมชนปิด ประชากรส่วนใหญ่ขาดการศึกษา แต่ต่อมาได้จัดตั้งเป็นชุมชนกุฎีขาวขึ้นจึงได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีทางเดินเท้าคอนกรีตทั่วหมู่บ้าน มีแสงสว่างตลอดทางเดิน นอกจากนี้ยังได้เน้นการพัฒนาการศึกษาอย่างต่อเนื่อง จากเดิมประชากรไม่นิยมศึกษาเล่าเรียน ปัจจุบันประชากรในชุมชนกุฎีขาวได้รับการส่งเสริมการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา^{๓๑}

๓.๓.๒ ประวัติความเป็นมาของชุมชนกุฎีขาว

ชุมชนนี้เริ่มก่อตั้งเป็น “หมู่บ้านบางหลวง” จากการอพยพถิ่นมาจากกรุงศรีอยุธยา หลังเสียกรุงครั้งที่ ๒ ซึ่งเดิมอาศัยจอดแพขายอยู่ ณ ตำบลหัวแหลม หัวรอ และคลองตะเคียนนับเป็นร้อย ๆ ครัวเรือน หลังจากอพยพหลบภัย ล่องแพหนีข้าศึกพม่ามาพำนักอยู่แถวคลองบางหลวง คลองบางกอกน้อยซึ่งปรากฏอยู่ในหลักฐานนิราศเมืองเพชรของสมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาทในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ความเป็นมา “เมื่อข้าศึกเข้าคลองบางกอกใหญ่ แยกแพมากหลายสองฟาก ขายของเทศไทยหลายหลาก ทั้งสองฟากแพแยกดูแปลกตา” การรวมตัวกันในย่านกุฎีขาวนี้ ทำให้คนไทยพื้นถิ่นเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “แขกแพ” จนในเวลาต่อมาเมื่ออพยพขึ้นมามาตั้งถิ่นฐานบนฝั่ง

^{๓๐} วัชร ปลายนาทร, “ชุมชนบ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา : กรณีศึกษาชุมชนเมืองของสังคมไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น”, หน้า ๑๘๓.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๔.

จึงได้ปักหลักอยู่ริมคลองบางหลวง สำหรับชุมชนมุสลิมกุฎีขานี้มีบรรพบุรุษที่รับราชการมาแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย^{๓๒}

ชาวมุสลิมได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองบางกอกมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรีชาวมุสลิมจากกรุงศรีอยุธยาได้อพยพหนีภัยสงครามคราวเสียกรุงครั้งที่ ๒ เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณคลองบางกอกใหญ่จำนวนมาก เนื่องจากเป็นพื้นที่ใกล้กับพระราชวังเดิมจึงเท่ากับอยู่ใกล้ศูนย์กลางอำนาจ ประกอบกับชาวมุสลิมตั้งบ้านเรือนอยู่ในท้องถิ่นนี้แต่เดิมแล้ว ชาวมุสลิมกลุ่มหนึ่งได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในฝั่งตรงข้ามกับมัสยิดต้นสน สืบทอดลูกหลานและรักษาวัฒนธรรมของตนมาเป็นเวลานานกว่า ๒ ศตวรรษ ศูนย์รวมจิตใจของชาวมุสลิมกลุ่มนี้ได้แก่ มัสยิดบางหลวง หรือกุฎีขาน ซึ่งสร้างขึ้นโดยคหบดี ท่านหนึ่ง คือ โต๊ะหิ ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับมัสยิดต้นสน ในอดีตพื้นที่ตั้งหมู่บ้านมีลักษณะเป็นเกาะโดยมีคลองล้อมรอบ เป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะสันโดษ เนื่องจากติดต่อกับชุมชนอื่นได้ยากชาวมุสลิมกลุ่มนี้แต่เดิมประกอบอาชีพค้าขายทางเรือ และทำการประมงน้ำจืด ปัจจุบันชุมชนมุสลิมกุฎีขานี้ได้ตั้งสมาคมชาวหมู่บ้านบางหลวง ผู้บำเพ็ญประโยชน์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิก ในด้านการศึกษา การสาธารณสุข การบรรเทาสาธารณภัย โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเขตธนบุรี ตระกูลชาวมุสลิมในกุฎีขานี้ได้สมรสระหว่างกันและสืบทอดวัฒนธรรมมุสลิม จนถึงปัจจุบัน^{๓๓}

๓.๓.๓ สภาพทั่วไปของชุมชน

ที่ตั้ง ตั้งอยู่บนฝั่งคลองบางกอกใหญ่ ตรงข้ามวัดหงส์รัตนาราม ถนนอรุณอมรินทร์ตัดใหม่ แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี

อาณาเขต ทิศเหนือ	ติดกับ ชุมชนวัดกัลยาณ์
ทิศใต้	ติดกับ ชุมชนโรงคราม
ทิศตะวันออก	ติดกับ คลองขนมมุด
ทิศตะวันตก	ติดกับ คลองบางกอกใหญ่

^{๓๒} สำนักศิลปและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, การศึกษาองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ย่านกุฎีจีนและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตธนบุรี, งานวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, หน้า ๒๕-๒๖.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

พื้นที่ ชุมชนมีพื้นที่ประมาณ ๒๐ ไร่พื้นที่ของชุมชนแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนด้วยกัน ส่วนที่ ๑ เป็นของมัสยิด มีเนื้อที่ประมาณ ๓ ไร่เศษ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ แปลง แปลงที่ ๑ เนื้อที่ ๓ ไร่ ๑ งาน ๕๖ ตารางวา แปลงที่ ๒ เนื้อที่ ๒ งาน ๕๘ ตารางวา ส่วนที่ ๒ เป็นของเอกชน มีเนื้อที่ประมาณ ๑๗ ไร่^{๓๔}

ประชากร ปัจจุบันมีประชากรรวม ๑,๑๐๐ คน โดยมี ๒๕๕ ครอบครัว
ความสัมพันธ์ของประชากรในชุมชนเป็นแบบครอบครัวขยายระบบเครือญาติ

การศึกษา ประชากรส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี รองลงมาคือมัธยมศึกษาประชากรของชุมชนส่วนใหญ่จบการศึกษาก่อนมัธยมศึกษา ระดับปริญญาตรี และสิ่งที่ชาวมุสลิมทุกคนจะต้องเรียนภาษาอาหรับภาคบังคับในตอนเย็นคู่ไปกับการเรียนสายสามัญ

ศาสนา ประชากรประมาณ ๕๐ เปอร์เซ็นต์ นับถือศาสนาอิสลาม และ ๑๐ เปอร์เซ็นต์ นับถือศาสนาพุทธ

อาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับราชการ รัฐวิสาหกิจ รับจ้าง และค้าขาย โดยเน้นขายสินค้าให้กับประชากรของชุมชน มีการรับจ้างทำรับบิ่นที่ใช้กับพวงมาลัยส่งไปขายยังปากคลองตลาด รับจ้างเด็ดข้าวฟริก รับทำขนมเทียนเฉพาะช่วงเทศกาลตรุษจีน และในเทศกาลวันสำคัญ คนในชุมชนส่วนใหญ่จบการศึกษาก่อนมัธยมศึกษา ระดับปริญญาตรี ละมุสลิมทุกคนจะต้องเรียนภาษาอาหรับภาคบังคับในตอนเย็นคู่ไปกับการเรียนสายสามัญ ความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นแบบครอบครัวขยายระบบเครือญาติ^{๓๕}

ที่ดินส่วนใหญ่เป็นบรรพบุรุษของคนในชุมชนที่ได้จับจองไว้ตั้งแต่สมัยพระเจ้าตากสินมหาราช มีบางส่วนเท่านั้นที่เป็นของมัสยิด ซึ่งจะเป็นพื้นที่รอบ ๆ มัสยิด และทางมัสยิดให้คนในชุมชนสร้างบ้านอยู่โดยไม่เสียค่าเช่า ชาวชุมชนบางส่วนเช่าอาศัยอยู่บ้านเรือนในชุมชนลักษณะเป็นไม้ ๒ ชั้น ปลูกติดกันหนาแน่น ทางเท้าในชุมชนเป็นทางปูนและยกระดับขนานกับคูน้ำซึ่งมีลักษณะแคบ แต่ไม่มีน้ำท่วมขังในชุมชน เนื่องจากทางรัฐบาลได้สร้างประตุน้ำให้กับชุมชน^{๓๖}

^{๓๔} นายนัพร สุภาภรณ์, “ ความผูกพันกับชุมชนของประชาชนในชุมชนแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๖๗.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๗.

ชุมชนกุฎีขาว หรือชุมชนมัสยิดบางหลวง เป็นพื้นที่อยู่ในแขวงวัดกัลยาณมิตร เป็นชุมชนของชาวมุสลิมที่เข้ามาอาศัยอยู่หลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ มีมัสยิดเป็นศูนย์กลาง มีกุโบร์หรือสุสานบนเนื้อที่ประมาณ ๑ ไร่เศษ ตั้งอยู่ในบริเวณชุมชนด้วยรอบ ๆ มัสยิดกุฎีขาวเป็นบ้านไม้เรือนแถวที่ปลูกติดกันหนาแน่น ทางเข้าชุมชนด้านสะพานอนุทินสวัสดิ์ค่อนข้างแคบ และระหว่างทางเข้าชุมชนมีคลองซอยทำเขื่อนกั้นน้ำ^{๓๖}

กิจกรรมในชุมชน ในชุมชนมีการจัดตั้งชมรม ชุมชนมัสยิดบางหลวง (กุฎีขาว) ทำให้ได้มีโอกาสพบปะพูดคุยปรึกษาหารือ และร่วมมือกันทำกิจกรรมหลายอย่าง โดยมีผู้นำชุมชน ได้พัฒนาชุมชนในทุกด้าน โดยเฉพาะการดูแลสุขภาพอนามัยของคนในชุมชน โดยมีศูนย์บริการสาธารณสุขในชุมชน และมีอาสาสมัครสาธารณสุข (ออส.) ทั้งยังมีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่เข้ามาในชุมชน

๓.๓.๔ ศาสนสถานและสถานที่สำคัญของชุมชนกุฎีขาว

บริเวณพื้นที่กุฎีขาวนี้ มีมัสยิดที่สำคัญตั้งอยู่ริมคลองบางหลวงเรียกว่า มัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาว มีศาสนสถานที่มีความเก่าแก่และมีความเป็นมายาวนาน อีกทั้งยังเป็นศาสนสถานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะเป็นอาคารชั้นเดียวมีลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมทรงไทย ได้มีผู้สันนิษฐานไว้ว่าน่าจะสร้างโดยพ่อค้าชาวมุสลิมชื่อ “โต๊ะฮัจยี” ซึ่งเดิมสร้างเป็นอาคารไม้ทาสีแดงเรียกว่า “กุฎีแดง” แต่ต่อมาเกิดการชำรุดทรุดโทรมจึงมีการสร้างขึ้นใหม่เป็นมัสยิดทรงไทยหลังคาทรงจั่ว โดยหลังคานั้นสร้างเท่ากับหน้าจั่ว ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะว่าท่าน โต๊ะฮัจยี เป็นคหบดีที่ทำการค้าขายติดต่อกับต่างประเทศ เช่นอินเดีย และจีน ดังนั้นจึงได้สร้างถัวยซามเขียนลาย กะลิเมาะห์ และอลิหมัด มาฝังไว้ในกำแพงผนังช่องหน้าต่างมัสยิด พร้อมกับสร้างผ้าลายปูละหมาดเป็นลายไทยทิ้งคงามอย่างที่ไม่เคยเห็นที่อื่นมาก่อนและยังมีตราเบ้าทุกวันนี้ มัสยิดบางหลวงจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับศาลาไทย ซึ่งนิยมสร้างกันในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีหน้าจั่วเป็นปูนปั้นลายดอกไม้ หลังคามุงกระเบื้อง มีเสาดำไลโดยรอบอาคารเหมือนโบสถ์ทั่วไป ทาสีขาวเกือบทั้งหลัง เรียกกันว่า “กุฎีขาว” ส่วนภายในมัสยิดพบว่าการสร้างโดยแฝงนัยความเชื่อตามแนวของ “ตะริกัต” คือ การนั่งระลึกถึงพระเจ้า แนวการหาทางเข้าสู่ความเป็นหนึ่ง

^{๓๖} สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, การศึกษาองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ย่านกุฎีจีนและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตธนบุรี, งานวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, หน้า ๔๑.

เดียวกับพระเจ้า เพื่อให้ทุกคนมุ่งมั่นโน้มน้าวจิตใจต่อศาสนสถานแห่งนี้ เช่นการสร้างเสามัตถิดที่สร้างขึ้นจำนวน ๓๐ ต้น โดยตรงกับ ๓๐ ภาคของอัลกุรอาน หรืออักษร ๓๐ สุรฟ (อักษร) ตั้งแต่อะลิฟ ถึง ยา พร้อมกับมีหน้าต่างขวา-ซ้าย ด้านละ ๕ บาน ด้านหน้า ๒ บาน รวมกับประตูอีก ๑ ประตู จะเท่ากับ ๑๓ ช่องประตู หน้าต่างเทียบได้กับ รุกน ๑๓ หรือมุตะบัต หมายถึงกฎของละหมาด หรือการสักการะพระผู้เป็นเจ้า^{๓๔}

มัตถิดบางหลวง หรือกุฎีขาว เป็นศาสนสถานที่มีความเก่าแก่และมีความเป็นมาช้านาน อีกทั้งยังเป็นศาสนสถานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะเป็นอาคารชั้นเดียวมีลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมไทย สร้างขึ้นสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนทรงไทย หน้าบันด้านหน้าและหลังเป็นปูนปั้นดอกพุดตานก้านแย่ง ส่วนกลางประดับลายอักษรประดิษฐ์เป็นนามของท่านศาสดา ภายในมีซุ้มวิมานสามยอด ซุ้มประมุขทิศหรือมihorob และแท่นธรรมมาสน์ หรือมิมบร์ แผ่นไม้จำหลักลงรักปิดทองประดับกระจกหรือเครื่องกุดัน

ภายในตัวอาคารมัตถิดมีมิมบร์ หรือ แท่นพิธีสำหรับแสดงธรรม (คล้ายธรรมาสน์) และมihorob (ที่สำหรับอิหม่ามแสดงธรรม) โดยจัดสร้างเป็นซุ้มทรงวิมาน ๓ ยอด ก่ออิฐถือปูนปิดทอง ผสมผสานด้วยลวดลายปูนปั้นของศิลปะ ๓ เชื้อชาติ เช่นเดียวกับหน้าบันประกอบด้วยฐานเสา เป็นปูนปั้นลวดลายไทย เกี้ยวกระหวัดด้วยกิ่งใบฝรั่งเทศและดอกเมตาลของจีน เต็มทั้งสามยอด ตลอดทั้งซุ้มประดับด้วยกระจกหลากสี พร้อมกับได้แกะสลักแผ่นไม้เป็นอักษรอาหรับนูนลอย เป็นชื่ออัลลอฮ์ ศาสดานบีมุฮัมมัด บุคคลสำคัญของศาสนา และบทบัญญัติในคัมภีร์อัลกุรอานที่สำคัญติดตั้งไว้ภายในซุ้ม^{๓๕}

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

^{๓๕} พระปริยัติธาดา (สมนึก จิตเมธ ป.ธ.๓), “ วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ” MOF Magazine, หน้า ๓๑-๓๒.

๓.๓.๕ พิธีกรรมและประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนกุฎีขาว

มัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาวมีเทศกาลและงานประเพณีที่เป็นวัฒนธรรมของชาวมุสลิมและไทย โดยกิจกรรมที่จัดขึ้นในรอบปี และส่วนหนึ่งจัดขึ้นในวันสำคัญทางศาสนา ดังนี้

๑) วันนิจฟูชะอ์บาน (เป็นวันกำหนดก่อนวันถือศีลอด เดือนรอมฎอน ประมาณ ๑๕ วัน) ให้ถือบวชในวันนั้น ซึ่งชาวบ้านจะจัดทำสำหรับอาหาร คาว หวาน มาทำบุญแล้วรับประทานอาหารร่วมกันที่มัสยิดก่อน ๑ วัน

๒) งานอีดีลฟีตริ เป็นงานเฉลิมฉลองวันสิ้นสุดการถือศีลอด (วันออกบวช คือ ละครหมาดวันสิ้นสุดการถือบวชตลอดเดือนรอมฎอน) ชาวบ้านจะจัดทำสำหรับอาหาร คาว หวาน มารับประทานร่วมกันที่มัสยิด หลังละครหมาดแล้ว

๓) งานอีดีลอัฎฮา เป็นงานเฉลิมฉลองการประกอบพิธีฮัจญ์ ซึ่งจัดขึ้นในวันเดียวกับที่มหานครเมกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย (วันออกฮัจญ์ คือละครหมาดวันพิธีฮัจญ์) โดยละครหมาดร่วมกันที่มัสยิด ในเวลาเช้า ประมาณ ๘.๓๐ น. ซึ่งชาวบ้านจะจัดทำสำหรับอาหาร คาว หวาน มารับประทานร่วมกันที่มัสยิด หลังละครหมาดแล้ว เช่นเดียวกัน

๔) งานเมาลิดินนบี (เป็นงานเฉลิมฉลองคล้ายวันประสูติของท่านนบีมุฮัมมัด ช.ล.) จัดเป็นงานใหญ่เชิญแขกหลายมัสยิด เป็นการทำบุญและสรรเสริญ ท่านนบีมุฮัมมัด แล้วรับประทานอาหารร่วมกันจัดโดยรับบริจาคจากชาวบ้าน ซึ่งได้รับบริจาคอย่างเพียงพอ และมีเงินเหลือมอบให้มัสยิดทุกครั้ง

๕) งานกวนข้าวบูโบร์ (ข้าวอาชูรอ) ซึ่งมีส่วนผสมทั้ง เนื้อไก่ มะพร้าว เผือก มัน งา และพืชอื่น ๆ รวม ๒๘ ชนิด กวนให้สุกเป็นเนื้อเดียวกัน จัดทำครั้งละ ๕ กระทะใบบัว กวนพร้อมกัน ซึ่งงานนี้เป็นงานรับบริจาค และมีเงินเหลือมอบให้มัสยิดทุกครั้งเช่นเดียวกัน^{๔๐}

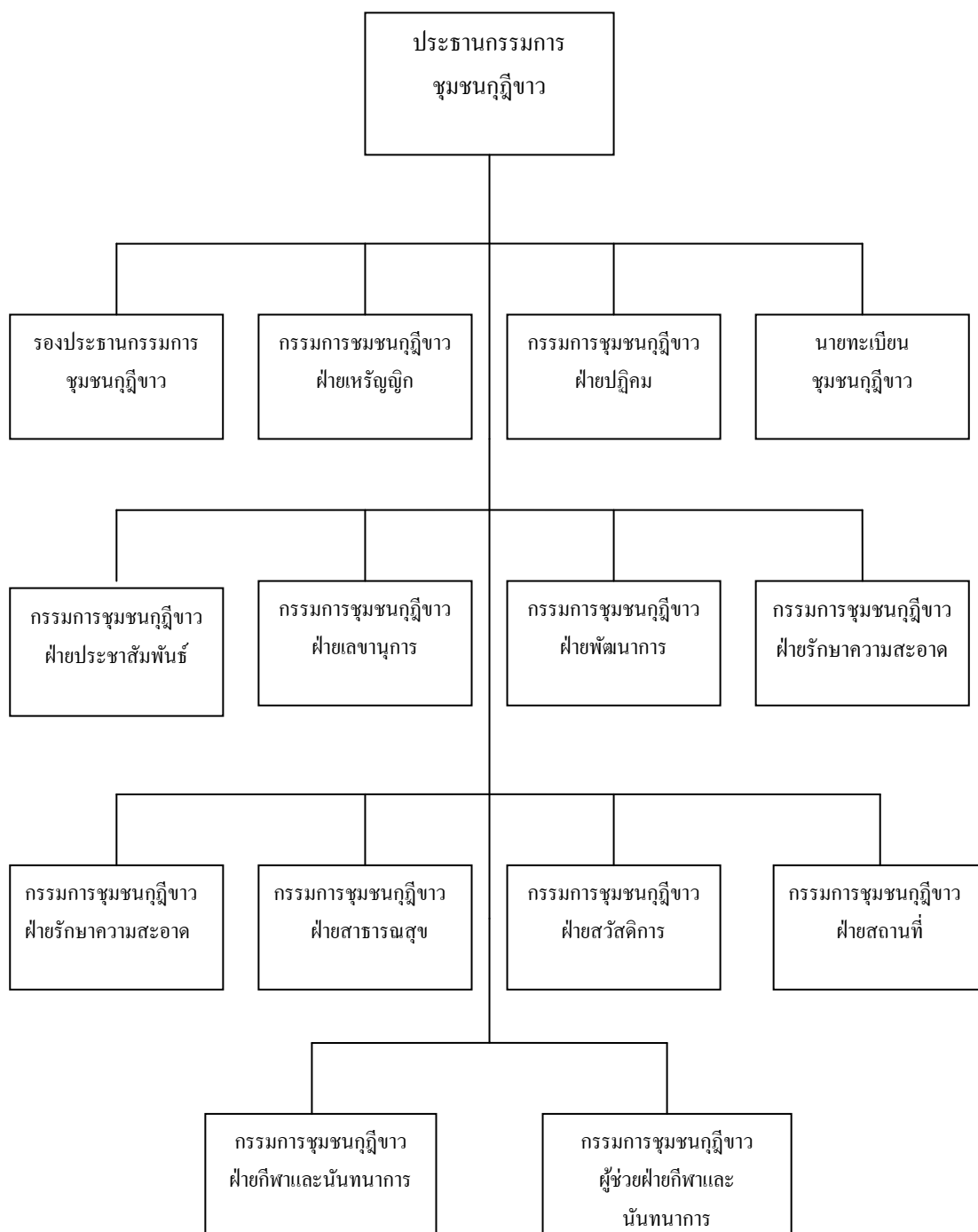
กิจกรรมในชุมชน ในชุมชนมีการจัดตั้งชมรม ชุมชนมัสยิดบางหลวง (กุฎีขาว) ทำให้ได้มีโอกาสพบปะพูดคุยปรึกษาหารือ และร่วมมือกันทำกิจกรรมหลายอย่าง โดยมีผู้นำชุมชน ได้พัฒนาชุมชนในทุกด้าน โดยเฉพาะการดูแลสุขภาพอนามัยของคนในชุมชน

^{๔๐} นายนัฟร สุภาภรณ์, “ ความผูกพันกับชุมชนของประชาชนในชุมชนแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๖๕-๑๖๖.

โดยมีศูนย์บริการสาธารณสุขในชุมชน และมีอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ทั้งยังมีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่เข้ามาในชุมชน

สิ่งสะท้อนของมัสดิบบางหลวงจากงานศิลปกรรมที่ไม่จำกัดสัญชาติ กระทั่งถึงชุมชนชาวบางหลวงที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติและเผื่อแผ่ไปยังชุมชนอื่น จึงเป็นสิ่งยืนยันในความเป็นจริง “คนมุสลิมก็คือคนไทย มีจิตใจเป็นไทยเพียงแต่นับถือศาสนาอิสลามเท่านั้นเอง”

๓.๓.๖ โครงสร้างการปกครองและกลุ่มองค์กรของชุมชนกุฎีขาว

แผนภูมิที่ ๔

องค์กรของชุมชนกุฎีขาว^{๔๐} ชุมรมผู้สูงอายุและชมรมแม่บ้าน จะรับพวกจึง สะดอจากปากคลองตลาดมาปอก และรวมกลุ่มกันทำพวงมาลัย ขนม ขายทั้งในชุมชนและมี คนรับไปขายบ้าง ซึ่งชมรมผู้สูงอายุจะมีหม่อมมาดูแล หาปัจจัยต่าง ๆ มาแจกซึ่งจะได้รับการ สนับสนุนจากรัฐบาลและนักการเมือง

ชมรมเยาวชน มีหน้าที่ช่วยเหลืองานของชุมชน ทำสาธารณประโยชน์ เช่นทำ ความสะอาดในที่ต่าง ๆ ของชุมชน จัดกิจกรรมในมัสยิด ช่วยจัดพิธีกรรมทางศาสนา เนื่องจากเป็นหมู่บ้านอิสลาม องค์กรระดับต้น คือ

- ๑) องค์กรมัสยิด
- ๒) องค์กรชุมชน
- ๓) กลุ่มออมทรัพย์
- ๔) กลุ่มแม่บ้าน
- ๕) กลุ่มเยาวชนมุสลิมประจำหมู่บ้าน

คณะกรรมการชุมชน กับคณะกรรมการมัสยิดจะทำงานร่วมกัน คณะกรรมการ มัสยิด จะทำงานด้านศาสนาคณะกรรมการชุมชน มีวาระการทำงาน ๒ ปี มีกรรมการ ๑๕ คน ซึ่งมีหน้าที่ดูแลทุกอย่างภายในชุมชน

คณะกรรมการมัสยิด มีวาระการทำงาน ๔ ปี มีกรรมการ ๑๕ คน ซึ่งจะมี หน้าที่ดูแลทรัพย์สินของมัสยิด การทำนุบำรุงมัสยิด รายได้-รายจ่ายของมัสยิด และ คณะกรรมการมัสยิดจะมีอยู่ ๓ ตำแหน่งซึ่งต้องเป็นตลอดชีพ คืออิหม่าม คอเต็บ (รองอิหม่าม) บิหลั่น ซึ่งจะทำงานด้านศาสนาโดยเฉพาะ

คณะกรรมการชุมชน กับคณะกรรมการมัสยิดจะทำงานร่วมกัน คณะกรรมการ มัสยิด จะทำงานด้านศาสนา

^{๔๐} นัยน์พร สุภากรณ์, “ ความผูกพันกับชุมชนของประชาชนในชุมชนแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๖๕.

๓.๔ โครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

ฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการดำเนินการพัฒนาชุมชน และสังคมทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม อนามัย และคุณภาพชีวิต เช่น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน การเสริมสร้างศักยภาพของผู้นำชุมชน องค์การชุมชนและเครือข่ายชุมชน การพัฒนาสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัย การจัดให้มีองค์กรประชาชนในรูปแบบคณะกรรมการชุมชน การส่งเสริมสนับสนุนและจัดตั้งสหกรณ์ชุมชน กองทุนพัฒนาชุมชน กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง การปรับปรุงชุมชน การรื้อย้ายชุมชน การประสานงานกับหน่วยงานอื่นเพื่อจัดหาที่อยู่ชั่วคราว การส่งเสริมอาชีพ การจัดหาแหล่งจำหน่ายผลผลิต การดำเนินการเกี่ยวกับศูนย์ฝึกอาชีพ การจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการบริหารเงิน ออมครอบครัว การดำเนินการเกี่ยวกับยาเสพติด การสงเคราะห์สตรี ผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส และผู้ประสบภัย การสงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพและส่งเสริมความประพฤติเด็ก การควบคุมดูแลการดำเนินงานสถานรับเลี้ยงเด็กและสถานสงเคราะห์ ศูนย์เยาวชน ห้องสมุด บ้านหนังสือ ศูนย์กีฬา และลานกีฬา การดำเนินการเกี่ยวกับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุและคนพิการ การให้บริการ และจัดกิจกรรมนันทนาการด้านดนตรี กีฬา ห้องสมุด ฯลฯ งานสภาเยาวชนเขต การอนุรักษ์ส่งเสริม เผยแพร่ ฟื้นฟู บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น งานสภาวัฒนธรรมเขต งานพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การสนับสนุนและประสานการดำเนินงานร่วมกับเครือข่ายด้านวัฒนธรรม นันทนาการและการท่องเที่ยว

๓.๔.๑ โครงการและกิจกรรมของชุมชนวัดกัลยาณมิตร (ชุมชนชาวพุทธ)

ด้านการศึกษา ในชุมชนวัดกัลยาณมิตร มีโรงเรียนในชุมชนมีโรงเรียนอยู่ ๑ แห่ง คือ โรงเรียนวัดกัลยาณมิตรซึ่งเปิดสอนระดับประถมศึกษา และเมื่อจะเรียนต่อในชั้นที่สูงขึ้นเด็กในชุมชนก็จะไปเรียนโรงเรียนใกล้เคียงชุมชนซึ่งอยู่ในแขวงวัดกัลยาณมิตรเหมือนกัน และมีโรงเรียนการศึกษานอกโรงเรียนขึ้นภายในชุมชน ซึ่งได้ใช้สถานที่คือโรงเรียนวัดกัลยาณมิตร โดยชั้นสองได้จัดให้เป็นห้องสมุดของชุมชนให้ผู้ที่สนใจได้เข้ามาศึกษาค้นคว้า เพื่อส่งเสริมให้เยาวชน มีการศึกษาภาคบังคับ

ด้านวัฒนธรรมประเพณี การทำกิจกรรมของชุมชนวัดกัลยาณมิตรส่วนใหญ่จะใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรม ร่วมกันเช่น งานฉลองวันเกิดหลวงพ่อดโต งานสืบสานวัฒนธรรมประเพณีสงกรานต์ การทำบุญตักบาตรวันขึ้นปีใหม่ และงานประเพณีต่าง ๆ

เช่น ประเพณีลอนกระทง และงานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา บางครั้งที่มีการจัดกิจกรรมของชุมชน หรือเมื่อทางชุมชนมีการก่อสร้าง ซ่อมแซม ปรับปรุงส่วนต่างๆ ในชุมชน คนในชุมชนก็ร่วมมือร่วมใจช่วยจะกันทำทุกครั้ง

ด้านการสาธารณสุขในชุมชน ไม่มีร้านขายยาเนื่องจากมี อสส. (อาสาสมัครสาธารณสุข) ประจำอยู่ที่ศูนย์สุขภาพชุมชนคอยจ่ายยาให้คนในชุมชน ซึ่งทางกระทรวงสาธารณสุขจ่ายค่าจ้างให้กับ อสส. เป็นรายวันๆละ ๕๐ บาทต่อคน และมีสาธารณสุขศูนย์ ๒๖ ขึ้นกับเขตธนบุรี ถ้าเป็นมากทางสาธารณสุขศูนย์ ๒๖ ก็จะส่งตัวไปที่ โรงพยาบาลทหารเรือและโรงพยาบาลตากสิน มาแจกยาในชุมชนบ้างและมีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่จากโรงพยาบาลหัวเฉียวมาบริการที่ชุมชนทุกๆ ๒ เดือน ในชุมชนแนะนำประสานงานการทำบัตรสุขภาพ ฌรณรงค์การดูแลสุขภาพคนในชุมชน จัดหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ที่ชุมชน ประสานงานหน่วยงาน นักศึกษา สํารวจสุขภาพของประชาชนในชุมชน

ด้านกีฬาและส่งเสริมสุขภาพในชุมชนวัดกัลยาณมีลานกีฬาเพื่อสุขภาพในชุมชน สนับสนุนอุปกรณ์กีฬาเพื่อออกกำลังกาย มีการส่งเสริมให้มีการนำกีฬาออกไปแข่งขันกับภายนอก จัดกิจกรรมส่งเสริมกีฬาช่วงปิดภาคเรียน เพื่อห่างไกลยาเสพติด

ด้านสาธารณูปโภคและสิ่งแวดล้อมในชุมชนวัดกัลยาณมิตร มีการจัดทำป้ายบอกซอยในพื้นที่ของชุมชน มีการปรับปรุงถนนทางเดินเป็นคอนกรีตมีท่อระบายน้ำ มีไฟฟ้าแสงสว่างทางเดินทุกซอย ติดตั้งประปาหัวแดงสำหรับต่อกับระดับเพลิงทุกจุดรอบชุมชน ติดตั้งตู้โทรศัพท์ตามจุดต่าง ๆ ในชุมชน ดูแลการขุดลอกคูคลอง และท่อระบายน้ำ ให้ระบายน้ำได้สะดวก ฌรณรงค์การมีส่วนร่วมในการจัดระเบียบตรอก ซอย ทางเดิน ฌรณรงค์ร่วมกันป้องกันและต่อต้านยาเสพติด ร่วมเครือข่ายชุมชนสถานศึกษา ในเขวงวัดกัลยาณมี ลงนามข้อตกลงร่วมกันป้องกันยาเสพติด

ด้านความปลอดภัยและบรรเทาสาธารณภัยในชุมชนวัดกัลยาณมิตรมีการตรวจสอบถึงน้ำยา เคมี และติดตั้งเพิ่มเติมประสานงานเจ้าหน้าที่ในการดูแล ความปลอดภัย ร่วมสนับสนุนหน่วย อปพร. วัดกัลยาณมิตร

ด้านบริการทั่วไป จัดชุม่เกิดพระเกียรติเฉลิมพระชนม์พรรษา จัดให้มีการส่งเสริมฝึกอาชีพต่าง ๆ จัดให้มีบริการตัดผมฟรี จัดให้มีการประชุมเวทีชุมชน (เวทีชาวบ้าน) เพื่อสอบถามความต้องการของชาวชุมชน ส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ (ธนาคารประชาชน) และกลุ่มสวัสดิการชุมชน ส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มชมรมอนุรักษ์

ศิลปะ วัฒนธรรม ท้องถิ่นชุมชนวัดกัลยาณมิตร และจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง จัดตั้งกลุ่มผู้สูงอายุ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ชุมชนร่วมส่งเสริมการจัดตั้งชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรมย่าน กะดีจีน (แขวงวัดกัลยาณมิตร) ๒๕๕๓ ร่วมจัดทำโครงการแผนที่มรดกวัฒนธรรมริมน้ำ ย่านกุฎีจีน อบรมศึกษาหลักสูตร และเปิดเวที การจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง ชุมชนนำร่อง ร่วมเวทีวิจัย ความเหลื่อมล้ำในชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร

๓.๔.๒ โครงการและกิจกรรมของชุมชนกุฎีจีน (ชุมชนชาวคริสต์)

ด้านการศึกษาในชุมชนมีโรงเรียนอยู่ ๔ แห่ง คือ โรงเรียนเซนต์คาทาลีนคอนแวนต์ โรงเรียนเซนต์คาทาลีนศึกษา(อยู่ในความดูแลของโบสถ์) และโรงเรียนอนุบาลอีก 2 แห่ง คือ อนุบาลแสงอรุณและอนุบาลเซนต์คาทาลีน ซึ่งทางชุมชนจะให้การสนับสนุนเด็กในชุมชนเรื่องการศึกษาโดยการให้เด็กในชุมชนเข้าเรียนในโรงเรียนเซนต์คาทาลีนศึกษา ซึ่งอยู่ในความดูแลของโบสถ์ได้โดยไม่ต้องเสีย ค่าแป๊ะเจี๊ยะ และถ้าไม่มีเงินจ่ายค่าเทอมก็ให้ช่วยงานในโบสถ์แทนเหมือนเป็นการให้ทุนเรียนในโรงเรียนเซนต์คาทาลีนศึกษา ซึ่งอยู่ในความดูแลของโบสถ์ได้โดยไม่ต้องเสีย ค่าแป๊ะเจี๊ยะ และถ้าไม่มีเงินจ่ายค่าเทอมก็ให้ช่วยงานในโบสถ์แทนเหมือนเป็นการให้ทุนเรียน

ด้านวัฒนธรรมและประเพณี วัฒนธรรมและประเพณีในชุมชนกุฎีจีน ยังคงเป็นชุมชนที่มีความผูกพัน สนับสนุนรู้จักกันเป็นอย่างดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ร่วมมือกันทำกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับศาสนา เป็นวัฒนธรรมและประเพณีที่สำคัญซึ่งปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยอดีต ประเพณีทางศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกที่สำคัญเป็นประเพณีในเดือนกันยายน คือประเพณีแห่ไม้กางเขนรอบวัด ซึ่งจะจัดบริเวณลานหน้าโบสถ์วัดเซนต์คาทาลีน และบริเวณโรงเรียนเซนต์คาทาลีนศึกษา และประเพณีวันคริสมาสในเดือนธันวาคม เป็นประเพณีที่สำคัญเพื่อการระลึกถึงการประสูติของพระเยซู จะมีการแสดงละคร การละเล่น มีการทำขนมกุสกรังซึ่งเป็นขนมสำหรับเทศกาลคริสมาส สำหรับแจกจ่ายตามบ้านเรือน

ด้านสาธารณสุข ในชุมชนกุฎีจีนมีโครงการสาธารณสุขชุมชน โดยมีสาธารณสุขประจำชุมชนหนึ่งแห่ง อยู่ที่บ้านคุณอังสนา ปิ่นรัตน์ ซึ่งให้บริการยาสามัญประจำบ้านบางชนิดที่ขอมาจากกระทรวงสาธารณสุข และมีกลุ่มอาสาสมัคร ๑ กลุ่ม รับหน้าที่

ด้านกีฬาและสุขภาพ มีการจัดให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรม สัมมนาเรื่องโทษของยาเสพติด และจัดหาอุปกรณ์กีฬา ให้เยาวชนได้เล่นเพื่อไม่ให้มีเวลาว่างไปใช้ในทางที่ไม่ควร

ด้านสาธารณูปโภคและสิ่งแวดล้อม ประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เช่นการจัดเก็บขยะในชุมชน ซึ่งเดิมไม่มีหน่วยงานหรือองค์กรใดเข้ามาทำหน้าที่ เก็บขยะ คณะกรรมการชุมชนจึงได้ขอความร่วมมือจากประชาชนในชุมชนช่วยกันดูแลความสะอาดทั้งในบริเวณบ้านของตนเอง และบริเวณภายนอกของบ้านโดยรอบ อีกทั้งมีการ จัดหาถังขยะมาวางตามจุดต่าง ๆ การแยกประเภทขยะและทำการประชาสัมพันธ์โดยใช้ เสียงตามสาย ให้ประชาชนในชุมชนช่วยกันดูแลรักษาความสะอาด มีการรณรงค์ ให้แต่ละบ้าน จัดตกแต่งบริเวณบ้านให้เหมาะแก่การอยู่อาศัย เช่นปลูกต้นไม้เพื่อความสวยงาม และชุมชนยังได้รับความร่วมมือจาก ฝ่ายรักษาความสะอาดของสำนักงานเขตธนบุรี เข้ามาทำการเก็บขยะอย่างน้อยสัปดาห์ละ ๒-๓ ครั้ง ปัจจุบันชุมชนกุฎิจีนได้พัฒนาชุมชนให้มีสภาพแวดล้อมที่ดีกว่าในอดีต และได้มีการประสานงานกับสำนักงานเขตสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร เพื่อช่วยในการพัฒนาชุมชน ให้มีสภาพแวดล้อมที่ดียิ่งขึ้นไปอีก

ด้านความปลอดภัยและบรรเทาสาธารณภัย ในชุมชนมีหน่วยงานอาสาสมัครอปพร. และมีกลุ่มอาสาสมัคร ๑ กลุ่ม รับผิดชอบที่เป็นตำรวจชุมชนเพื่อคอยดูแลรักษาความปลอดภัยและทรัพย์สินของประชาชนในชุมชน มีโครงการช่วยเหลือป้องกันอุบัติเหตุภายในชุมชน โดยเฉพาะเรื่องป้องกันอัคคีภัย โดยมีการติดตั้งอุปกรณ์การดับเพลิง มีเครื่องดับเพลิงเคมีแบบหัวฉีดติดตั้งไว้ตามจุดต่าง ๆ ภายในชุมชน มีหัวจ่ายน้ำประปาหัวแดง ๓ จุด มีตู้สาธารณะไว้ตามจุดต่าง ไว้ด้วย

ด้านบริการทั่วไป ชุมชนกุฎิจีน ยังมีการแบ่งกลุ่ม เพื่อช่วยเหลืองานด้านต่าง ๆ ของชุมชนและช่วยเหลืองานทางวัด เพื่อประโยชน์ ของประชาชนในชุมชน

ด้านสาธารณูปโภคและสิ่งแวดล้อมครอบครัวของคนในชุมชนกุฎิจีนส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย อยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ การย้ายเข้ามาอยู่ ภายในชุมชนน้อยมาก เนื่องจากพื้นที่เดิมไม่สามารถขยายได้ จะมีบางทีจะเป็นในส่วนของบ้านเช่าซึ่งมีอยู่เพียงเล็กน้อย การย้ายออกก็จะเป็นกรณีที่มีการแต่งงานแล้วบ้านที่อาศัยอยู่เดิมคับแคบก็จะขยับขยายออกไปอาศัย อยู่นอกชุมชน คนในชุมชนส่วนใหญ่จะมีฐานะค่อนข้างดี เพราะส่วนใหญ่จะทำงานบริษัทและทำธุรกิจส่วนตัว ไม่ค่อยมีหนี้สิน ส่วนคนที่ ขัดสนจริงๆ ทางชุมชนมีเงินกองทุนเงินล้านให้กู้ และมีสมาคมนักบุญวินเซนเดอปอลแห่งประเทศไทยให้ความช่วยเหลือทางการเงินอีกทางหนึ่ง เนื่องจากที่ดินเกือบทั้งหมดเป็นโบสถ์ คนในชุมชน

จึงต้องเสียค่าเช่าให้กับวัดเป็นรายปี ซึ่งค่าเช่าที่ที่เก็บได้ก็จะแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ เก็บไว้ที่ มิสซัง (ส่วนกลาง) และอีกส่วนหนึ่งเป็นของชุมชน และโบสถ์มีกฎว่าเจ้าของบ้านไม่มีสิทธิ์จะขายบ้านให้กับใครนอกจากคนๆ นั้นเป็นคาทอลิก และต้องแจ้งให้ทางโบสถ์ทราบก่อน

๓.๔.๓ โครงการและกิจกรรมของชุมชนมุสลิม (ชุมชนชาวมุสลิม)

ด้านวัฒนธรรมและประเพณี ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันชาวมุสลิม ผู้เคร่งครัดกับบทบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้า เช่นเดียวกับมัสยิดของชุมชน ที่ถึงแม้จะแปลกไปจากมัสยิดอื่น แต่คงไม่แตกต่างในความเป็นมุสลิม ทุกๆ วัน ชาวมุสลิมยังต้องละหมาดวันละ ๕ เวลา (ย่ำรุ่ง กลางวัน เย็น พลบค่ำ กลางคืน) เพราะถือเป็นการเข้าเฝ้าพระผู้เป็นเจ้า โดยการสวดมนต์ต่อหน้าพระองค์ ทุกๆ เย็น เมื่อกลับจากโรงเรียน เด็กๆ ก็จะพากันไปเรียนที่โรงเรียนสอนศาสนา เพื่อทราบในข้อบัญญัติและสิ่งที่ดีควรปฏิบัติในการเป็นมุสลิมที่ดี และทุกวันศุกร์อิหม่าม (ผู้นำศาสนาอิสลามประจำมัสยิด) ก็จะทำหน้าที่ในการสั่งสอนคนในชุมชน (คล้ายกับการขึ้นเทศน์แสดงธรรมของพระสงฆ์) ซึ่งเรื่องที่พูดหรือสั่งสอนก็จะนำมาจากพระคัมภีร์หรือเป็นเรื่องสถานการณ์ในขณะนั้น เช่น การพนัน ยาเสพติด แม้กระทั่งการทำหน้าที่ผู้คล้ายทุกข์เป็นเหมือนที่พึ่งทางใจ สำหรับชาวมุสลิม

ด้านสาธารณสุข การดูแลสุขภาพอนามัยของประชาชนในชุมชน มีอาสาสมัครสาธารณสุข (ออส.) ทั้งยังมีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ของศูนย์บริการสาธารณสุข เข้ามาบริการด้านการตรวจสุขภาพให้ประชาชนในชุมชน

ด้านกีฬาและสุขภาพ ชุมชนมุสลิม ได้รับการสนับสนุนจาก ฝ่ายพัฒนาชุมชน เขตธนบุรี ในการสร้างลานกีฬาเพื่อสุขภาพ เพื่อให้ประชาชนในชุมชน ได้ใช้ประโยชน์อยู่บริเวณใต้สะพานอนุทินสวัสดิ์ ซึ่งอยู่ในพื้นที่ของชุมชนมุสลิม

ด้านบริการทั่วไป ปัจจุบันชุมชนมุสลิม ได้ตั้งสมาคมชาวหมู่บ้านบางหลวง ผู้บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน ทั้งด้านการศึกษา การสาธารณสุข การบรรเทาสาธารณภัย

๓.๕ สรุป

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาและความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนวัดกัลยาณมิตร (ชุมชนชาวพุทธ) ชุมชนกุฎีจีน (ชุมชนชาวคริสต์) ชุมชนกุฎีขาว (ชุมชนชาวอิสลาม) แล้ว ผู้วิจัยพบข้อสรุปว่า ชุมชนวัดกัลยาณมิตร เป็นชุมชนที่ตั้งขึ้นตั้งแต่สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นผู้คนที่หนีตายจากการสู้รบกับพม่าในตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยอพยพผู้คนมาอยู่บริเวณธนบุรี ริมคลองบางกอกใหญ่เพื่อสร้างราชธานีแห่งใหม่ ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนวัดกัลยาณมิตร บริเวณวัดจึงล้อมรอบไปด้วยชุมชน โดยบริเวณแถบนี้จึงประกอบด้วยชาวจีน ชาวมุสลิม และฝรั่ง อาศัยอยู่เป็นกลุ่ม นับว่าเป็นบริเวณที่มีคนหลายชาติหลายภาษา อาศัยอยู่ร่วมกันแม้จะนับถือต่างศาสนา บุคคลเหล่านี้ก็สามารถอยู่ร่วมกันเป็นประชาชนคนไทยอย่างมีความสุข และสามัคคีกันอย่างดีตลอดจนถึงปัจจุบัน โดยมีบริบทของชุมชนทั้งสามชุมชนที่ แตกต่างกันอย่างชัดเจน แยกสรุปได้ดังนี้

ชุมชนวัดกัลยาณมิตร (ชุมชนชาวพุทธ) สภาพทั่วไปของชุมชน ในชุมชนมีพื้นที่ประมาณ ๒๒ ไร่ที่ดินส่วนใหญ่เป็นของวัดกัลยาณมิตร ลักษณะบ้านเรือนปลูกติดกันหนาแน่น ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย มีศาสนสถาน ที่สำคัญวัดกัลยาณมิตร ภายในวัดเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไตรรัตนยศ พระพุทธรูปปางมารวิชัย นอกจากนี้ยังมีสถานที่สำคัญเช่น พระอุโบสถ ลักษณะการก่อสร้างเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบพระราชนิยม คือการผสมผสานกันระหว่างศิลปะจีน ปนฝรั่ง ซึ่งแสดง วัฒนธรรมประเพณี ตามความเชื่อของชาวชุมชน ที่มีวัฒนธรรมประเพณีแบบชาวจีนมาแต่ครั้งก่อน หรือแบบผสมไทยจีน ซึ่งชาวชุมชนร่วมดำเนินการเป็นวัฒนธรรมประเพณีมาโดยตลอดอีกทั้งยังมีการรวมกลุ่มองค์กรในชุมชนวัดกัลยาณมิตร ซึ่งทำหน้าที่ ส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และเพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่คู่กับชุมชนสืบต่อไป

ชุมชนกุฎีจีน (ชุมชนชาวคริสต์) เป็นชุมชนเก่าแก่ชาวจีนและชาวโปรตุเกสเป็นกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาตั้งชุมชนบริเวณกุฎีจีน ทำให้พื้นที่บริเวณนี้มีผู้คนหนาแน่น ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์พื้นที่บริเวณนี้ได้กลายเป็นศูนย์กลางของการรับและการแพร่กระจายของวัฒนธรรมตะวันตก ชาวโปรตุเกสในหมู่บ้านกุฎีจีนนับถือคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก มีบาทหลวงกอร์รซึ่งอพยพหนีสงครามจากกรุงศรีอยุธยาไปเขมรได้เดินทางกลับเข้ามาโดยพาชาวโปรตุเกสและเขมรเข้ารีตมาด้วย ต่อมาบาทหลวงกอร์รได้เลือกถิ่นฐานในหมู่บ้าน

กฐินแห่งนี้เพื่อเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่คริสต์ศาสนา และตั้งชื่อแผ่นดินนี้ว่า “ค่ายขางตาครูส” และได้สร้างวัดขางตาครูสขึ้น ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการแพร่กระจายวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามายังชุมชน มีศาสนสถานที่สำคัญ คือวัดขางตาครูส ซึ่งเป็นวัดคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก วัดแห่งนี้นอกจากจะเป็นศูนย์กลางของชุมชนชาวคริสต์เชื้อสายโปรตุเกสที่อพยพมาในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ชุมชนมีพื้นที่ประมาณ ๓๕ ไร่ชุมชนมีลักษณะทางกายภาพเป็นแบบรวมศูนย์กลาง โดยมีการกระจายเส้นทางออกจากบริเวณใจกลางพื้นที่คล้ายใยแมงมุมมีและมีโบสถ์เป็นศูนย์กลาง และมีเส้นทางหลักทุกเส้นเชื่อมจากชุมชนเข้าหาโบสถ์ ชุมชนมีลักษณะปิดเนื่องจากทางเดินเข้าออกชุมชนกับภายนอกนั้นต้องผ่านศาสนสถาน สภาพการตั้งบ้านเรือนค่อนข้างกระจุกตัวหนาแน่น ประชากรส่วนใหญ่ นับถือศาสนาคริสต์ มีศาสนสถาน คือวัดขางตาครูส เป็นสถาปัตยกรรมแบบนีโอคลาสสิก และเรนอร์ซองส์ คนในชุมชนมีความเป็นอยู่เรียบง่ายมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน วัฒนธรรมประเพณีของศาสนาคริสต์ มีการจัดกิจกรรมในโบสถ์ช่วงเทศกาลและประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก

ชุมชนกุฎีขาว (ชุมชนชาวมุสลิม) เป็นชุมชนชาวมุสลิมได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองบางกอกมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรีชาวมุสลิมจากกรุงศรีอยุธยาได้อพยพหนีภัยสงครามคราวเสียกรุงครั้งที่ ๒ เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณคลองบางกอกใหญ่จำนวนมาก ได้สืบทอดลูกหลานและรักษาวัฒนธรรมของตนมาเป็นเวลานาน ศูนย์รวมจิตใจของชาวมุสลิมกลุ่มนี้ได้แก่ มัสยิดบางหลวง หรือกุฎีขาว ชาวมุสลิมกลุ่มนี้แต่เดิมประกอบอาชีพค้าขายทางเรือและทำการประมงน้ำจืด ปัจจุบันชุมชนมุสลิมกุฎีขาวได้ตั้งสมาคมชาวหมู่บ้านบางหลวงผู้บำเพ็ญประโยชน์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิก ในด้านการศึกษา การสาธารณสุข การบรรเทาสาธารณภัย โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเขตธนบุรี ตระกูลชาวมุสลิมในกุฎีขาวได้สมรสระหว่างกันและสืบทอดวัฒนธรรมมุสลิมจนถึงปัจจุบัน ศาสนสถานในชุมชนกุฎีขาว มัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาว เป็นศาสนสถานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะเป็นอาคารชั้นเดียวมีลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมทรงไทย หลังคาทรงจั่ว โดยหลังคานั้นสร้างเท่ากับหน้าจั่ว ในกำแพงผนังช่องหน้าต่างมัสยิด พร้อมกับสร้างฝ้าลายปูละหมาดเป็นลายไทยทั้งดงาม มัสยิดบางหลวงจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับศาลาไทย ภายในมีซุ้มวิมานสามยอด สำหรับอหิมาแสดงธรรม ผสมผสานด้วยลวดลายปูนปั้นของศิลปะ ๓

เชื้อชาติ เป็นปุ่นปั่นลวดลายไทย เกี่ยวกระหวัดด้วยกิ่งใบฝรั่งเทศและดอกเมตาลของจีน เต็มทั้งสามยอด มีพิธีกรรมและวัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญ ในชุมชนมีการจัดตั้งชมรม เพื่อพบปะพูดคุยปรึกษาหารือ และร่วมมือกันทำกิจกรรมหลายอย่าง โดยมีผู้นำชุมชน ได้พัฒนาชุมชนในทุกด้าน โดยเฉพาะการดูแลสุขภาพอนามัยของคนในชุมชน โดยมี ศูนย์บริการสาธารณสุขในชุมชน และมีอาสาสมัครสาธารณสุข เป็นสิ่งสะท้อนของมัสยิด บางหลวงจากงานศิลปกรรมที่ไม่จำกัดสัญชาติ กระทั่งถึงชุมชนชาวบางหลวงที่อยู่ร่วมกัน อย่างสันติและแผ่ไปยังชุมชนอื่น จึงเป็นสิ่งยืนยันในความเป็นจริง “คนมุสลิมก็คือคนไทย มีจิตใจเป็นไทยเพียงแต่นับถือศาสนาอิสลามเท่านั้นเอง”

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาและความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนวัด กัลยาณมิตร ชุมชนกุฎีจีน ชุมชนกุฎีขาว ผู้วิจัยพบว่า ชุมชนทั้งสามชุมชนที่มีความ หลากหลายชาติพันธุ์ มีความแตกต่างทางศาสนา และวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี แต่ภายใต้ภาวะความต่างนั้น กลับเป็นการหลอมรวม และผสมผสานวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ ของประชาชนในชุมชน ทั้งสามศาสนาในชุมชนแห่งนี้ เห็นได้จากศาสนสถานของชาว มุสลิมคือมัสยิดทรงไทย ที่ไม่ได้เป็นโดมแบบมัสยิดอื่น แต่ได้มีการผสมกลมกลืนด้าน สถาปัตยกรรมและศิลปะของ ไทย จีน และฝรั่ง มาผสมผสานเป็นหนึ่งเดียวได้อย่างงดงามและลง ตัวยังไม่มีมัสยิดที่ไหนสร้างด้วยสถาปัตยกรรมแบบนี้ มัสยิดบางหลวงจึงเป็นมัสยิดทรงไทย หนึ่งเดียวในโลกที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้วัฒนธรรมประเพณีต่างๆจึงซึมซับและหลอมรวมกัน โดย ไม่มีความเป็นเชื้อชาติหรือศาสนาแบ่งกันประชาชนในชุมชนทั้งสามชุมชนนี้ มีการดำเนิน ชีวิตและอาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชน อีกทั้งยัง มีการจัดกิจกรรม และพิธีกรรมทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ปฏิบัติ สืบทอดมาจากบรรพบุรุษรุ่นต่อรุ่นแล้วตั้งแต่อดีต อีกทั้งผู้นำทางศาสนาทั้งสามศาสนาต่าง ไปมาหาสู่มีการจัดกิจกรรมร่วมกัน มีการช่วยเหลือเอื้อเพื่อแบ่งปันกันมาตลอด ซึ่งแสดงให้เห็นถึง ความมีน้ำใจไมตรีต่อกัน การช่วยเหลือเอื้อเพื่อแบ่งปัน อีกทั้งอยู่ด้วยกัน อย่างปรกติสุข โดยที่ไม่มีข้อจำกัดทางด้านศาสนา และศาสนานั้นไม่ใช่ปัจจัยสำคัญที่ ก่อให้เกิดความแตกแยกกันของประชาชนในชุมชนแห่งนี้